

**FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

Ivanka Rašković

SAVREMENI PROBLEMI SLOBODNOG VREMENA

SPECIJALISTIČKI RAD

TIVAT, SEPTEMBAR 2014.GOD.

**FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

**SAVREMENI PROBLEMI SLOBODNOG VREMENA
Specijalistički rad**

Predmet: Slobodno vrijeme i animacija

Ime i prezime mentora :

Doc.drAndrija Petković

Ime i prezime studenata :

Ivanka Rašković

Br. indexa:S 36/13

Tivat, septembar 2014.godine

Sažetak

Slobodno vrijeme zadire u sva područja društvenih zbivanja: ekonomsko, socijalno, političko, kulturno. Egzistira pored radnog vremena, ali ga ne smijemo smatrati suprotnim radu – oni se nadopunjavaju i čine cjelinu. Nekad je slobodno vrijeme bilo privilegija vladajućih klasa, ali se jednim dijelom zbog ostvarenja radničkih prava, a drugim zbog industrijske revolucije vraća onima koji su ga svojim radom zaslužili. Danas postaje opšta pojava modernog društva. Nekad se isticalo kvantitativno povećanje slobodnog vremena, a danas je glavni problem u njegovom kvalitetu. Nekad je bilo više usmjeravanja na odmor i rekreaciju, a danas na formiranje ličnosti i kompletiranje sadržaja permanentnog vaspitanja i obrazovanja. Stepen shvatanja vrijednosti, rasprostranjenosti i korišćenja slobodnog vremena smatra se jednim od važnih kriterijuma savremenosti i napretka pojedinog društva.

Ključne riječi: slobodno vrijeme, privilegija, moderno društvo, kvalitet, kvantitet

Abstract

Leisure delves into all areas of social events: economic, social, political, cultural. Exists in addition to office hours, but it should not be considered contrary to the work - they complement each other and form a whole. Once the free time was a privilege of the ruling class, but your movements are restored to those who have earned it through their work. It is becoming a common phenomenon of modern society. Sometimes emphasized quantitative increase in leisure time, and today is a major problem in its quality. It used to be more focus on recreation, and today the formation of personality and the completion of the content of continuing education. Level of understanding of the value, distribution and use of leisure time is considered one of the important criteria of modernity and progress of a society.

Keywords: leisure, privilege, modern society, quality, quantity

Uvod

Svaka faza društvenog razvoja ima svoje karakteristike i praćena je raznovrsnim pojavama. Tako možemo reći da je savremeno društvo, sa svim zakonitostima, kretanjima, promjenama i obilježjima svog dinamičnog zbivanja te pod uticajima industrijalizacije, automatizacije i ubrzanih razvoja tehnologije, izazvalo jedan od tipičnih fenomena današnjice – slobodno vrijeme.

Nekada se isticala borba za kvantitativno povećanje slobodnog vremena, a danas je glavni problem u njegovom kvalitetu, tj. ne kako do njega doći, već kako ga koristiti u svrhu obogaćivanja života ljudi. Nekada je slobodno vrijeme bilo više usmjereni na odmor, revitalizaciju i rekreaciju, a danas i na formiranje ličnosti i kompletiranja sadržaja permanentnog odgoja i obrazovanja.

Slobodno vrijeme je danas jedna od tema koju je nemoguće zaobići. Fenomen slobodnog vremena posmatramo unutar današnjeg društveno - naučnog konteksta u kojem se mladi prepuštaju aktivnostima po vlastitom izboru. To je bitan činioc integracije pojedinca u društvu te njegovog psihičkog i fizičkog razvoja. Svi ljudi ga koriste prema svojim mogućnostima, sposobnostima te ponajviše prema svojim željama. U njemu se stvaraju uslovi za razvoj dispozicija, sklonosti, vještina, otkriva se nadarenost i talent za određeno područje i pogoduje razvoju svih ljudskih kvaliteta. Slobodno vrijeme je pretpostavka za cjelovit razvoj ličnosti, učenje i obrazovanje, a u isto vrijeme prevencija oblika poremećaja u ponašanju.

Posebno značajnim se smatra slobodno vrijeme djece u vannastavnim aktivnostima koje mogu svojim kvalitetom postati relevantan činilac u njihovom odrastanju i razvoju. Mlade ljude i njihov način sprovođenja slobodnog vremena karakteriše činjenica da je to vrijeme kada ih ne koče pravila i norme koja su više - manje prisiljeni poštovati kod kuće ili u školi.

Slika 1. Slobodno vrijeme i porodica

Izvor: [http://www.slobodnovrijeme.com/\(28.08.2014\)](http://www.slobodnovrijeme.com/(28.08.2014))

1. Pojmovno određenje slobodnog vremena

Postoje različita određenja slobodnog vremena. Objašnjenje pojma slobodno vrijeme moguće je pronaći u raznim studijama, monografijama i enciklopedijama. U pedagoškoj literaturi pojmom slobodno vrijeme označava se “*vrijeme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo koje obaveze i nužde*”.

Dumazedier je dao sljedeću definiciju slobodnog vremena: “*Slobodno vrijeme je skup zanimanja kojima se jedinka može do mile volje predati, bilo da se odmori, bilo da se razonodi, bilo da razvije svoje dobrovoljno društveno učešće, svoje informisanje ili svoje naknadno obrazovanje, pošto se oslobođila svih profesionalnih, porodičnih ili društvenih obaveza*”. ¹On je svakodnevni život podjelio na 3 djela: rad, obavezu van rada i slobodno vrijeme i pokazao je da neobavezno slobodno vrijeme ima tri značajne funkcije: odmaranje koje se ispoljava u osposobljavanju za rad; zabava, funkcija koja oslobađa od dosade.

---

¹ Božović Ratko (1979). **Iskušenje slobodnog vremena**. Beograd: Mladost., str.88

Treća funkcija se odnosi na razvoj ličnosti i ona oslobađa od navike koja teži da kretanje, vladanje, svakodnevne ideje ograniči na automatizme i klišee. Ona omogućuje šire, slobodnije društveno učešće i nesebičnu njegu tijela i duha. Ona pruža nove mogućnosti za dobrovoljnu integraciju u život rekreativnih, kulturnih, društvenih grupa. Ona omogućuje slobodno upotpunjavanje afektivnih ili intelektualnih znanja, njegovanje sposobnosti stečenih u mladosti, ali koje su uvijek prevazilažene neprestanom i kompleksnom evolucijom društva.

Slobodno vrijeme obično se definiše i kao vrijeme izvan radnih obaveza, porodičnih dužnosti i fizioloških potreba, kojim pojedinac samostalno raspolaže po vlastitom nahođenju i preferencijama. To su vrijeme i mogućnosti koje slobodno posjedujemo da se nečim bavimo po vlastitoj želji. Slobodno vrijeme je vreme aktivnog odmora, razonode, pozitivnog razvoja, socijalizacije, humanizacije i stvaralačkog potvrđivanja ličnosti. Bitna odlika tako shvaćenog slobodnog vremena stoga nije traćenje vremena, nego kreativno osmišljavanje vremena koje pojedincu ostaje na raspolaganju nakon ispunjavanja zadatih obaveza.

Drago Branković i Mile Ilić opredjeluju se za pojam slobodnog vremena koji je definisan na Drugom kongresu pedagoga bivše Jugoslavije. Prema toj definiciji, slobodno vrijeme predstavlja onaj vid vremena kojim pojedinac raspolaže ili ga koristi slobodno izvan profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza, pojedinačno, grupno ili kolektivno, a na osnovi prirodne i društvene uslovjenosti u skladu sa svršishodnošću društvene stvarnosti u kojoj pojedinac živi i djeluje.

Georges Friedmann pravi razliku između slobodnog i oslobođenog vremena. Po njegovom mišljenju, oslobođeno vrijeme je cijelokupno vrijeme van obaveznog rada. Međutim, to nije vrijeme u kome može doći do izražaja njegov slobodan izbor.

Slobodno vrijeme označava onaj vremenski interval koji je oslobođen svake obaveze, u kome ličnost pokušava da se izrazi po izboru i da se, ako poseduje sposobnosti i sredstva, razvije.

Maks Kaplan izlaže dvije kategorije mišljenja o slobodnom vremenu. Na osnovu prvog mišljenja on ističe sljedeće formulacije slobodnog vremena: slobodno vrijeme kao količina vremena kvalitativno različitog od drugog vremena; slobodno vrijeme kao sloboda od onih aktivnosti koje moraju da se izvrše; slobodno vrijeme kao cilj za razliku od rada kao sredstva; slobodno vrijeme kao minimum obaveza prema drugima, čak i prema sebi, prema rutini; slobodno vrijeme kao rekreacija, priprema za akumulaciju energije, za rad ili znanja; slobodno vrijeme kao samousavršavanje bilo u studiranju ili u sticanju novih iskustava; slobodno vrijeme kao društvena kontrola, pri čemu se koristi vrijeme drugih da bi se na njih uticalo; slobodno vrijeme kao društveni simbol klasnog položaja, starosti ili uspjeha; slobodno vrijeme kao stalno prožimanje stavova i motivacija; slobodno vrijeme kao psihološka ili emotivna potreba, kao što je terapija ili psihički odmor. Ovakva subjektivna interpretacija pojma slobodnog vremena govori i o njegovoj ograničenosti i nepodobnosti za naučnu anlizu. Na osnovu drugog mišljenja Kaplan navodi sljedeće esencijalne elemente slobodnog vremena, prema kojima slobodno vrijeme podrazumjeva: antitezu radu kao ekonomskoj funkciji; prijatno iščekivanje i sjećanje; minimum nedobrovoljnih obaveza koje društvena uloga povlači sobom; psihološku percepciju slobode; blisku povezanost sa vrijednostima kulture; uključivanje cjelokupnog opsega od nedoslednosti i nelogičnosti do vrijednosti i odgovornosti; često, a ne i obavezno, aktivnost prožetu elementom igre.

Maks Kaplan je takođe proučio i identifikovao tipove slobodnog vremena u odnosu na kreativne vrijednosti. Prvi tip slobodnog vremena prepoznat je tamo gdje je jedna osoba direktno povezana sa drugom osobom u svom slobodnom vremenu. U ovom tipu slobodnog vremena kreativnost može biti minimalna pošto su ljudi u stanju nonšalantne opuštenosti koja je daleko od kreativne samopotvrde i koncentracije kojom se stiže do predjela kreativnosti. Drugi tip slobodnog vremena temelji se na čovjekovoj povezanosti sa drugim ljudima na način intezivne uzajamnosti. U ovom tipu slobodnog vremena, koji je više nego proces, kreativnost povezivanja sa drugima leži u uzajamnom stremljenju prema zajedničkom cilju. Pojava vođa i sledbenika, grupne solidarnosti i slabosti skreće pažnju na dinamičku stranu ovog procesa koji može da varira od nevažnog zbivanja do značajne aktivnosti. Treći i četvrti tip slobodnog vremena razlikuju se po načinu prilaženja svijetu. Putovati, fizički ići u susret svijetu i ostati u stanju nepokretnosti, u svojoj sobi dok sredstva masovnog komuniciranja dovode svijet nama – dva su načina odnošenja prema sebi i prema svijetu.

Četvrti tip slobodnog vremena dolazi do izražaja kada smo suočeni sa svijetom preko štampanih medija, televizijskog ekrana, pretežno kod svoje kuće.

Peti i šesti tip slobodnog vremena su igra i umjetnost. Kaplan smatra da igra pruža čovjeku mikrokosmos svijeta: slobodu kroz red i discipline, moralnost svojstvenu sportu, saradnju koja se slobodno može prenjeti i na svijet izvan igrališta.

Kreativna vrijednost igre i igračkog elementa sastoji se, pored ostalog, u majstorstvu protivnika, ali, više od toga, ona je sadržana u savlađivanju samog sebe u trenutku suočavanja sa organizovanim i nepredvidljivim okolnostima prostora igre. Poslednji tip slobodnog vremena nastaje u susretu sa zagonetnim svijetom umjetnosti. Specifičnost ovog oblika slobodnog vremena sa stanovišta kreativnih vrijednosti je u tome što se njegova polivalentnost ne može posmatrati izolovano i nezavisno od ostalih oblika slobodnog vremena.

Blanka Filipkova definiše slobodno vrijeme kao vrijeme koje čovjek može da upotrijebi neposredno za sebe, vrijeme u kome maksimalno pripada sam sebi, u kome može da radi više nego ikad – ono što ga zabavlja, što mu donosi radost, zabavu i odmor, a time, dakle, i izvjesnu korist. Ona ističe i da (a) slobodno vrijeme u kvantitativnom pogledu čini onaj dio vremena van radnog procesa koji preostaje po odbitku: (1) funkcija koje su spojene s radom, ali se ne mogu uračunati u radno vrijeme; (2) cjelokupnog prekovremenog rada; (3) rada koji je posvećen obezbjeđenju domaćinstva; (4) vremena koje se utroši za jelo, ličnu higijenu, spavanje; (b) sadržinu slobodnog vremena čini najraznovrsnija skala aktivnosti, počev od najmanje vrijednovanog utroška vremena kakvo je dokono pričanje, preko takve aktivnosti čiji je karakter na granici rada i slobodnog vremena, pa sve do sportske, kulturne, studijske i političke aktivnosti.

Većina teoretičara slobodnog vremena, bilo da govore o njegovim funkcijama ili o njegovim principima, stavlja u prvi plan lične sklonosti čovjeka, počev od odmora, rekreacije i razvijanja fizičkih sposobnosti do potpunog intelektualnog i opštekulturalnog razvijanja. Slobodno vrijeme, po mišljenju mnogih teoretičara, kroz razonodu i najrazličitije vidove opuštanja i relaksacije popravlja psihofizičke štete koje su proizveli nehumanji uslovi rada.

Slobodno vrijeme već se ispoljilo kao pojava čije su granice neodređene i neuhvatljive, a sadržaji neujednačeni i protivrečni. Zato bi svako određenje slobodnog vremena moralo uzeti u obzir stepen mogućnosti čovjeka, da kao kompletna i slobodna ličnost, samostalno i svjesno određuje svoju egzistenciju, svoj odnos prema sebi i prema svijetu. Ne postoji sveobuhvatna definicija slobodnog vremena, bar ne još uvijek, jer sam pojam slobodno vrijeme za svakog autora predstavlja različito. Uglavnom, svi se slažu da je to vreme koje pojedinac ispunjava dobrovoljno, u kom nema obaveze i dužnosti koje mora ispuniti. Zato je i veoma bitno da ga svaki pojedinac iskoristi na najbolji mogući način, inspirativno i sadržajima i aktivnostima koji će podsticati njegovu kreativnost i stvaralaštvo i na taj način doprinijeti stvaranju novih kulturnih tvorevina.

Slobodno vrijeme gledamo kao promjenjivu društvenu pojavu i moderan fenomen koji je obilježio gotovo sva područja društvenog života: od socijalnog, pedagoškog, ekonomskog, političkog, zdravstvenog, komercijalnog. Ono je sastavnica društvenog sastava, predmet interesa većine naučnih disciplina kojima je u središtu čovjek. Čovjek određuje svoj stil života, tj. postaje subjekt svog položaja u svijetu.

Teoretičari slobodnog vremena definišu ga na različite načine te proučavaju ovaj fenomen odvojeno od niza pojava koje ga okružuju i upravo u tome griješe, jer se slobodno vrijeme ne može proučavati odvojeno od ostalih čovjekovih aktivnosti. Naše mišljenje, osjećanje i životna praksa su nerazdvojivo povezani: ne možemo biti slobodni u svojim mislima ako nismo slobodni emocionalno, a to ne možemo biti ako nismo slobodni u svojoj životnoj praksi tj. u svojim ekonomskim i društvenim odnosima. Zbog različitih analiza ovog pojma (filozofske, etičke, estetske, pravne, sociološke, psihološke analize) teško je precizno odrediti što bi zapravo bilo slobodno vrijeme. Neki teoretičari se slažu oko toga da je to vremenski interval koji je oslobođen svake obaveze, a u kojem osoba pokušava razviti svoje sposobnosti, dok drugi smatraju da je to jednostavno vrijeme oslobođeno od organizovanog rada. U njega su uključeni potreban odmor, razne porodične i društvene obaveze koje smo dužni izvršavati. Jedna od prihvatljivih definicija je ona Ratka Božovića koji kaže da je slobodno vrijeme „skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati, bilo da se odmara ili zabavlja, bilo da povećava nivo svoje obaviještenosti ili svoje obrazovanje, bilo da se dobrovoljno društveno angažuje ili da ostvaruje svoju slobodnu stvaralačku sposobnost pošto se oslobodi svojih profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza“.

Za čovjeka je karakteristično da bira ono što je van rizika i odgovornosti i zato će mu najdraža aktivnost biti upravo ona koja ga ne obavezuje, a istovremeno ga odvaja od svijeta kojeg doživljava kao stalnu prinudu i opasnost. Svi se mi, bar na trenutak, želimo odvojiti od stvarnog svijeta, opustiti se i zaboraviti na sve probleme. Nažalost, vrlo često sadržaj slobodnog vremena ne zavisi o nama samima već o našem društvenom položaju i stepenu ekonomske moći koje posjedujemo unutar nekog društva. Na jednostavan način, slobodno vrijeme možemo odrediti kao sve ono vrijeme koje imamo kad obavimo svakodnevne obaveze. Pomaže u aktiviranju svojih stvaralačkih snaga za čije zadovoljavanje i izražavanje nisu imali prilike u ostalim vidovima života. Kako svijet postaje „globalno selo“ u kojem s jedne strane postajemo toliko blizu jedni drugima dok se, s druge strane, sve više razlikujemo i udaljavamo, djeca i mladi traže brze i jednostavne odgovore od roditelja, učitelja i šire društvene zajednice.²

1.1. Istoriski razvoj

U današnjem smislu nastaje u industrijskoj civilizaciji, s tačnim razgraničavanjem radnog i neradnog vremena. Mijenjalo se zavisno od društveno - političkih uslova i u odnosu na radne uslove i položaj. S obzirom na to da je u relaciji i interakciji s globalnim društvenim sistemom, njegovo djelovanje obuhvata različite aspekte savremenog življenja, rada, razonode i odmora čovjeka. U primitivnim društvima je umjesto slobodnog vremena postojalo vrijeme određeno za ceremonije koje su najčešće neposredno bile vezane za rad. Tako se zabava nije mogla odvojiti ne samo od rada, nego i od obreda, ceremonija, kultova... Od tada su se stvari znatno promijenile. Aristokratija antičke Grčke provodila je svoje slobodno vrijeme u meditacijama, filozofiranju, javnim raspravama po trgovima, prisustvovanju komedijama i tragedijama likovnim stvaranjima, bavljenju atletskim aktivnostima, tj. u djelatnostima koje razvijaju vrline. Slobodni građani slobodno vrijeme su provodili na raznim igrama i svečanostima.

---

² Branković Drago (2009). **Kultura i slobodno vreme**. Izbornika radova sa naučnog skupa. Banjaluka, str.19

Za vladajuću klasu i filozofe potpuno slobodno vrijeme je preduslov za sve ono što je dobro i lijepo, to je neprocjenjivo blago i samo ono čini život dostoјnim življenja. U antičkom Rimu, koji je osvajajući grčke zemlje preuzimao i njihovu kulturu i običaje prihvaćen je i grčki stil slobodnog vremena. Jedino u slobodnom vremenu pojedinac može birati model prema kojem će usmjeravati svoj život. Rimski život znao je slobodnom vremenu i svakodnevnoj zabavi dati mnogo veće mjesto nego današnjii. Kod patricija su, u sadržajima slobodnog vremena, bile zastupljene i kulturne aktivnosti kao javni govor filozofa, javne recitacije, pozorišne predstave te atletska takmičenja.

Provalom barbarskih plemena, padom Zapadnog rimskog carstva, širenjem i pobjedom hriršanstva i raspadom robovlasničkog poretka, izgrađuje se feudalno društveno uređenje s novim društvenim, ekonomskim i političkim odnosima, sa svojim osobinama na svim područjima života. Glavna vodilja života postaju molitva i rad ili prema benediktinskoj proklamaciji „ora et labora“. Rad postaje sredstvo postizanja milosti Božje, a slobodno vrijeme je početak svih opačina. Slobodno vrijeme kmetova, slobodnih seljaka, zanatlija i trgovaca svelo se na najpotrebniji fizički odmor i nezaobilaznu molitvu. Kasnije su kraljevski i plemićki dvorovi postali mecene i središta umjetnosti, pjesme, književnosti. Svjetovno plemstvo bavilo se ratovanjem ili u slobodno vrijeme priređivanjem turnira, lova i drugih zabava na dvorovima. U renesansi i humanizmu znatno je obogaćen antički smisao slobodnog vremena i naglašena je njegova opravdanost i vrijednost. Uz to, ograničili su radnu sedmicu na 36 odnosno 24 sata. Za 21. vijek futurolozi su predviđjeli da će radna sedmica imati 24 radna sata te da će doći do demokratizacije korištenja slobodnog vremena, ne kao privilegija, već kao priznata društvena norma i stvarnost. Čovjek industrijske civilizacije se tako našao pred nekim protivrječnostima: nikada nije imao više materijalnih sredstava za život, ali istovremeno nikad nije bio toliko nezadovoljan sobom. Razlog takvom stanju je činjenica da je tada zabava služila samo kao bijeg iz stvarnosti, a ne kao spontana aktivnost nekog pojedinca i kao takva nije mogla služiti čovjeku u zadovoljavanju nekih njegovih stvarnih potreba. Nizak nivo života, materijalna nesigurnost te nedostatak obrazovanja postaju glavni činioci koji sprečavaju čovjeka da aktivno učestvuje u svom slobodnom vremenu. S vremenom se međuljudski odnosi u procesu proizvodnje sve više komplikuju jer se čovjek sve više odvaja od drugih ljudi tako da mu, objektivno, ostaje samo slobodno vrijeme da se u njemu pokuša stvaralački ostvariti.

Sociologija slobodnog vremena je dospjela vrhunac u svom razvoju negdje oko 30-tih godina 19. vijeka, međutim, većina sociologa smatra da se ona nije do kraja konstituisala jer joj još uvijek nedostaju čvrsti teorijski koncepti i istraživanja koja bi dala detaljniji uvid u čitavo to područje. Četrdesetih godina 19. vijeka sociologija slobodnog vremena postaje, u pravom smislu riječi, sociološka disciplina. U Americi se sociolozi sve više bave problemom slobodnog vremena i pojmom tzv. «masovne kulture». Slobodno vrijeme tako unosi nove dimenzije u ljudsku zajednicu i podstiče neke promjene. Veliko značenje ima i porast društvene svijesti, a brojne mogućnosti koje čovjeku pružaju konstantno razvijanje novih tehnika najintenzivnije se koriste u slobodnim satima. Oslobođen od dnevnih obaveza, pojedinac je u mogućnosti da se više posveti sebi i svojim bližnjima. Sticanjem novih znanja i usvajanjem kulturnih vrijednosti te upoznavanjem drugih sredina i praćenjem aktualnih zbivanja on se aktivnije počinje odnositi prema svijetu koji ga okružuje. Krajem devetnaestog vijeka i tokom dvadesetog vijeka, za sadržajnije i kvalitetnije sprovođenje slobodnog vremena te na korist kulturi provođenja slobodnog vremena i na našem se podneblju podižu pozorišta, otvaraju a, narodne biblioteke, čitaonice te vrlo značajna političko-patriotska nacionalna sokolska društva. I sportske aktivnosti pronalaze svoju vrijednost u slobodnom vremenu čovjeka. Nakon Drugog svjetskog rata, proces obogaćivanja slobodnog vremena nastavlja se. Osnivaju se raznovrsna đačka udruženja: Crveni krst, Jadranska straža, Aeroklub, sportske sekcije, literarna društva te pjevačka društva. Glavnu ulogu u provođenju slobodnog vremena preuzimaju porodica i škola. Dvadeseti vijek postaje vijek slobodnog vremena, vremena kojega valja korisno planirati i ciljano usmjeriti, vremena koji obogaćuje čovjekov život. Stepen shvatanja vrijednosti, rasprostranjenosti i korištenja slobodnog vremena danas se smatra jednim od važnih kriterija savremenosti i napretka pojedinog društva, razvoja i interesa društvenih znanosti, pa time i pedagogije, koja uz sociologiju, treba postati najdjelotvorniji faktor proučavanja, tumačenja i realizacije sestrane funkcije slobodnog vremena savremenog društva.

1.2. Pesimistička i optimistička hipoteza slobodnog vremena

Prema pesimističkoj hipotezi radna uloga u potpunosti oblikuje čovjekovo ponašanje i u slobodnom vremenu, a time i cjelokupnu njegovu ličnost. Jer ne samo što uloga zahtijeva i učvršćuje dispozicije pasivnosti i podređenosti u ponašanju već te iste

dispozicije prenosi i u slobodno vrijeme. A pri tome se i provođenje slobodnog vremena sve više industrijalizuje i racionalizuje – stvaraju se čitave industrije zabave i razonode organizovane na istim principima kao i proizvodna aktivnost. Stoga pojedinac koji je proveo osam sati kao pasivni i zavisni izvršitelj specijaliziranih radnih zadataka, neće u slobodnom vremenu prionuti uz stvaralačke aktivnosti koje razvijaju ličnost (osim možda one u elementarnim oblicima hobija i igara) nego će se prepustiti oblicima ponašanja koji ne zahtijevaju nikakav angažman, nikakav aktivni stav: kao potrošač razonode on se ponaša pasivno. Pasivni televizijski gledalac koji s polovičnom pažnjom prati neku jeftinu seriju ili reklame paradigmatski je primjer ponašanja modernog čovjeka u slobodnom vremenu. Čovjek kao pasivni objekat u racionaliziranom radnom procesu postaje pasivnim objektom i u racionalizovanoj potrošnji i razonodi. Na kraju pobjeđuje otuđena radna uloga i pod narkozom potrošačkih iluzija, oblikuje cjelokupnu čovjekovu ličnost.

Nasuprot tome, optimistička hipoteza naglašava produktivni i razvojni potencijal slobodnog vremena, očekuje da će to „carstvo slobode“ pojedinac ispuniti kreativnim djelovanjem i aktivnostima na vlastitom razvoju i usavršavanju (hobiji i školovanje u slobodnom vremenu tek su početni oblici takvih kreativnih i razvojnih aktivnosti) i da će onda aktivnosti u slobodnom vremenu izvršiti povratno djelovanje na samu radnu ulogu, da će pojačati već prisutne tendencije prema restrukturiranju radnog mesta i uklanjanju usko specijalizovanih rutinskih i monotonih zadataka, a u krajnjoj liniji da će dovesti do ponovnog spajanja rada i kulture.

Obje ove hipoteze imaju korijena u stvarnosti. Pasivno i neproduktivno provođenje radnog vremena činjenica je koja se može opaziti u modernim društvima, uključujući i naše. Pasivnost u slobodnom vremenu ide dotle da se, s jedne strane, svaka aktivnost delegira drugima, a s druge strane, takvi oblici razonode, u prvom redu gledanje televizije, osiromašuju direktnе socijalne interakcije s članovima porodice, i prijateljima hendikepirajući makar i takve aktivnosti kao što su govor, svađa i ogovaranje. Ali ni optimistička hipoteza nije bez temelja i argumenata. Čini se nesumnjivim da postoji erozija materijalističkih vrijednosti potrošačke civilizacije i sve jači naglasak na samoaktualizaciju.

2. Savremene sociološke interpretacije slobodnog vremena

Slobodno vrijeme i njegova problematika danas je sastavni dio brojnih društvenih nauka, posebno sociologije i njenih pojedinih grana. U nekim od prvih interpretacija značenja slobodnog vremena ta se pojava (posebno u odnosu prema radu i procesu njegove humanizacije) smatra nekom vrstom protivteže svim teškoćama mašinske proizvodnje. Vrijednosti ličnosti i obrazovanja koje su se prije pripisivale radu, prenijele su se na slobodno vrijeme „koje život može učiniti životno vrijednijim nego svaki rad“,³ postavio temelje za jednu novu pedagošku granu - pedagogiju slobodnog vremena.

On ponajprije napominje da je slobodno vrijeme pojava visoke proizvodnosti rada, ali koja je odmah otvorila dvije oprečne mogućnosti – produbljivanje ljudske otuđenosti ili odmak od nje. Nadalje je smatrao da je ta pojava izazvala veliku pažnju, a prvi ju je u takvom smislu uočio Karl Marks.

Smatra da slobodno vrijeme ima tri funkcije: odmor, razonodu i razvoj ličnosti. Slobodno vrijeme u sebi sadrži veliki potencijal koji on eksplicira preko šest činioца koji se zapravo trebaju institucionalizirano osigurati.

Slobodno vrijeme utiče:

- na zdravlje i pravilan fizički razvoj,
- na intelektualni razvoj,
- na umjetnički razvoj,
- na radni i tehnički razvoj,
- na društveno-moralni vid pedagoške prakse,
- na socijalizaciju osobe, pa zaključuje da je slobodno vrijeme dominantna pedagoška kategorija.

U novijoj literaturi o slobodnom vremenu, a kao rezultat svestranije analize, prevladavaju kritične ocjene uloge i značenja slobodnog vremena. Sociološka interpretacija Gerarda Butlera u djelu „Uvod u rekreaciju u zajednici“ pojma slobodnog

---

³ Janković Vesna (1967): „**Slobodno vrijeme u savremenoj pedagoškoj teoriji i praksi**“, Pedagoško-knjижevni zbor, Zagreb, str. 125

vremena zamjenjuje terminom „rekreacija“. Postoji mala razlika između ta dva termina, rekreacijom mogu postati samo one slobodne aktivnosti koje su moralno ispravne, slobodno motivisane i koje fizički i mentalno izgrađuju ličnost nasuprot manifestacijama koje su izričito pasivno-refleksivnog, asocijalnog i besmislenog sadržaja.

Kako iskoristiti slobodno vrijeme da pruži zadovoljstvo pojedincu i pridonese dobrobiti grupe, pitanje je koje se postavlja razvoju. Razvoj mora biti planiran u svijetu potreba slobodnog vremena; ima odgovornost da pripremi omladinu za slobodno vrijeme kojem će se radovati. Radi kompletnejše informacije potrebno je osvrnuti se i na tumačenja istaknutih sociologa Davida Riesmana i Erika Fromma. U etapi današnjeg razvoja društva njegovi se uticaji sve više uočavaju u životu pojedinca; među njima slobodno vrijeme sa svojim različitim funkcijama ima svoje određeno mjesto. To se posebno odnosi na Riesmanov tip karaktera „usmjerenog ka drugima“ koji je više orijentisan na slobodno vrijeme i konzumaciju za razliku od „tradicionalnog“ i tipa „usmjerenog ka sebi“.

David Riesman u svom djelu „Usamljena gomila“ smatra da istovremeno slobodno vrijeme i igra pružaju čovjeku koji je usmjeren ka drugom izvjesne izglede da se u igri lakše nego pri radu prevladaju neke institucionalne i karakterne zabrane prema autonomnosti. Autor upozorava na mogućnost i potrebu pripremanja mladih generacija: „Dosad smo govorili o tome što se može učiniti da se poveća sposobnost za zabavu kod odraslih, a potpuno smo izostavili stvarnost i mogućnost zabave za djecu. Međutim sasvim je jasno da će iskustvo u djetinjstvu biti najvažnije u omogućavanju prave sposobnosti odraslih za slobodno vrijeme.“

Erik Fromm razmatra uticaj raznih društvenih djelatnosti i pojava na formirnje socijalnog karaktera, a posebno na otuđenost kao njegovo obilježje. U knjizi „Zdravo društvo“ ističe da se u modernom svijetu ta karakteristika manifestuje i na području slobodnog vremena koje se nalazi pod agresivnim uticajem konzumacije. „Ako čovjek radi bez interesa za ono što radi, ako kupuje i troši robu na apstraktan i otuđen način, kako onda može da koristi svoje slobodno vrijeme na aktivan i sadržajan način.“

Naučnom istraživanju pojave slobodnog vremena i organizaciji njegovog korištenja, od svih zemalja zapadne Evrope najveća se pažnja pridaje u Francuskoj. Kao jedan od najistaknutijih predstavnika sociologije slobodnog vremena ističe se Jofre Dumazedier koji opsežnu problematiku slobodnog vremena razrađuje u svom djelu „U susret civilizaciji slobodnog vremena“. Analizira tri osnovne funkcije slobodnog vremena: odmor, razonodu i razvoj ličnosti. Te tri funkcije su tjesno povezane, isprepliću se, prožimaju i najčešće jedna od njih dominira. Slobodno vrijeme definiše kao skup aktivnosti kojima se čovjek predaje potpuno svojom voljom, bilo da se odmori ili razonodi, bilo da razvije svoje spoznaje ili svoje bezinteresno formiranje, svoje dobrovoljno društveno angažovanje ili svoju slobodnu stavaralačku sposobnost nakon što se oslobođio svojih profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza. Tumači da je slobodno vrijeme viša društvena dimenzija koja je očigledno uslovljena vrstom rada, ali ujedno utiče i na rad i s njime stvara cjelinu. Rad je human samo ako ostavlja mogućnosti ili podstiče želju za ljudskim slobodnim vremenom. Nemoguće je raspravljati odvojeno o problemima rada i problemima slobodnog vremena.

Uz Jofrea Dumazediera problematiku slobodnog vremena proučava i njegov najbliži saradnik Gerard Friedmann. U svom djelu „Razmravljeni rad“ ističe da se pojmom slobodno vrijeme označava vrijeme u kome sama ličnost vršeći svoj izbor teži da se izrazi i čak da se potpuno razvije ako za to ima sredstava i mogućnosti.⁴

Izlaganja dosadašnjih autora upotpuniću interesantnim interpretacijama sa sociološkog, antropološkog, psihološkog i pedagoškog aspekta koje je Brajan Laloup objavio u svojim esejima „Doba slobodnog vremena“. On naglašava da slobodno vrijeme mora služiti formiranju savremenog čovjeka stvatajući novog „homo faber“, „homo ludens“, „homo somnians“ i „homo socius“. U Švajcarskoj, zemlji sa vjerovatno najvećom tradicijom organizovane brige za provođenje slobodnog vremena, njegovim se manifestacijama pridaje velika pažnja, no ona je prvenstveno usmjerena rješavanju praktičnih problema. Prema Portmanu, bitna činjenica novog ljudskog dostojanstva je vrednovanje individue, njenog prava na vlastito oblikovanje života koje može biti osigurano samo slobodnim vremenom.

---

⁴ Đorđević Drago (2003): **Pedagoški smisao slobodnog vremena**, Pedagogija, Pedagoško društvo Srbije, Beograd, str.12

Upozorava na opasnosti kolektiviziranja i značenje individualne slobode pri organizovanju slobodnog vremena. Jer čim slobodno vrijeme postane društvena obaveza, ono više nije slobodno vrijeme, već socijalno označeno i možda vrijedno provedeno, ali ne više u smislu slobodnog vremena.

Zahvaljući dinamici razvoja naše zemlje u ovom uređenju, 70-ih godina 20. vijeka pojava slobodnog vremena i kod nas dobija sve veće značenje i aktuelnost, ali se još ne može govoriti o nekim sistematskom proučavanju u naučnim institutima društvenih nauka.

Problem slobodnog vremena Stiven Fiamengo razrađuje i u posebnom poglavlju knjige „Osnovi opšte sociologije“ te ujedno iznosi „da pozitivni vidovi korišćenja slobodnog vremena imaju veliko djelovanje na proces proizvodnje i na tok ostalih društvenih pojava.“ Srećna kombinacija spajanja samoupravljanja proizvođača u prizvodnji i pozitivnog korišćenja slobodnog vremena jesu dvije osnovne socijalne prepostavke za ostvarenje čovjekovog samopotvrđivanja i humanizma.

Gledajući pitanje značaja slobodnog vremena u tom smislu možemo zaključiti da društvena zajednica ima dva bitna zadatka u odnosu prema individui:

- da mu osigura rad kao izvor egzistencije;
- da mu osigura slobodno vrijeme kao izvor distrikcije i njegovog svestranog razvitka.

Analizirajući značenje slobodnog vremena Stanojčić u napisu „Sociološka ispitivanja slobodnog vremena“ ističe njegovu ulogu kao faktora odmora, regeneracije snaga, odvraćanja pažnje od svakodnevih briga. O značenju slobodnog vremena u kontekstu industrijske civilizacije Martinić u prilogu Socijalizam kao negacija dihotomije „radno“ i „slobodno vrijeme“ ističe da ono traži sveobuhvatnu i temeljnu analizu. Slobodno vrijeme, prema autoru, dobija u našim društvenim uslovima naročito značenje u procesu realizacije direktnе demokratije, jer „socijalizam kome je cilj upravo uklapanje svakog pojedinca u društveno zbivanje, u cjelokupnost društvenih odnosa, temeljno mijenja značenje slobodnog vremena.

Govoreći o „Aktivnostima u slobodno vrijeme“ Salahović tumači da slobodno vrijeme i njegova upotreba u našem sistemu ne mogu imati karakter socijalnih revandikacija, nego da je to jedno od područja života u kome odlučuju radni ljudi nakon što su spoznali ekonomске i društvene aspekte sadržajnog ispunjavanja slobodnog vremena, a ocjena vrijednosti čovjeka izvodi se sve više iz načina kako se on koristi slobodnim vremenom, a ne samo iz njegovih profesionalnih i uže uzetih društvenih aktivnosti.

Rudi Supek u knjizi „Sociologija i socijalizam“, okarakterisao je slobodno vrijeme u odnosu na procese i pojave u savremenom i u našem društvu. Što se tiče samog položaja slobodnog vremena u životu današnjeg čovjeka, autor između ostalog piše: „čovjek danas želi da ima što više vremena. Ali kad ima vremena on postaje zbumen i ne zna kako bi ga „zatukao“.“ Jедан од socijalnih opasnosti leži u osjetljivom skraćenju radnog vremena i stvaranju slobodnog vremena kojem moderna sociologija posvećuje sve više pažnje. Mi smo sve do novijeg vremena govorili o „dokonim klasama“, ali ćemo doskora govoriti o „dokonim masama“ jer velika opasnost leži u tome što „tehnologija sve više prevladava u umijeću kako ćemo uštedjeti vrijeme, ali ona nas još ne uči kako ćemo ga inteligentno upotrijebiti.“⁵

Pitanja korištenja slobodnog vremena i njegove mnogostrane funkcije u uslovima našeg društvenog razvoja razmatrana su na IV. Plenumu Centralnog vijeća Saveza sindikata bivše Jugoslavije, održanom 1960. U Beogradu, a referati i materijali objavljeni su u izdanju „Obezbjedenje i korišćenje slobodnog vremena“. Tako npr. značajnu ulogu sindikata u vezi s korištenjem slobodnog vremena autor Vukomanović objašnjava time što je slobodno vrijeme „veoma značajni dio borbe za viši životni standard radnih ljudi i za njihovo osposobljavanje za efikasniji rad u proizvodnji i za efikasnije odlučivanje o društvenim poslovima.“ Mi, ustvari, prilazimo rješavanju čitavog kompleksa zadataka koji imaju suštinski politički karakter, odnosno koji su najuže povezani sa svim najaktuelnijim političkim, društvenim i privrednim zadacima“. U materijalima komisije navodi se uz ostalo da „korišćenje slobodnog vremena zavisi kako do objektivnih mogućnosti tako i od subjektivne orientacije, nivoa svijesti i kulture najširih slojeva radničke klase.

---

⁵ Soule George (1955): **Time for living**, New York, str.89

Prema tome radi se o procesu koji je sastavni dio opštih napora za razvoj proizvodnih snaga, podizanje kupovne moći i za viši životni standard u cjelini, kao i za podizanje obrazovnog nivoa, industrijske i teničke kulture, novih navika i društvene svijesti. Iz iznesenih socioloških interpretacija slobodnog vremena kompetentnih stranih i naših autora proizlazi da je ono zaista aktuelan socijalni fenomen savremenog društva koji na razne načine sve to više zadire u pojedina područja modernog života zajednice i pojedinaca i da se vrlo snažno reflektuje u sferi vaspitanja i obrazovanja. Zbog toga je nužno i logična je konsekvensija, da interpretacije i dijagnoze sociologa posluže kao polazna osnova pedagoškog proučavanja cjelokupne problematike slobodnog vremena.

2.1. Temeljne uloge

Slobodno vrijeme kao opšta društvena pojava ima svoje socijalne, zdravstvene, kulturne i pedagoške funkcije koje se ostvaruju vršenjem odgovarajućih djelatnosti tj. putem aktivnosti slobodnog vremena. Brojne su aktivnosti slobodonog vremena i one koje se međusobno razlikuju ne samo po sadržaju već i po namjeni u odnosu na pojedine funkcije slobodnog vremena. Premda se klasifikacija aktivnosti slobodnog vremena može vršiti na razne načine, smatramo da se najprikladnija podjela s pogleda prakse može postići prema njihovoј ličnoj funkcionalnosti, tj. po samim zadacima slobodnog vremena, a to su odmor, razonoda i razvoj ličnosti.

Što se tiče samog prvog zadatka – odmora, on se kod različitih autora tumači na različite načine. Možemo reći da je odmor proces regeneracije, obnavljanja, osvježavanja istrošenih supstanci, energije i to i fizički i psihički, bez obzira na pasivan ili aktivan odnos pojedinaca prema samoj potrebi odmaranja. On ujedno uključuje i popravak od umora, ublažavanje umora, odstranjivanje iscrpljenosti nastale u toku svakodnevnih djelatnosti i ponovno sticanje fizičkih i psihičkih snaga za potrebe životne i radne kondicije. Odmor je svakako jedna od osnovnih potreba svakog čovjeka i ta funkcija slobodnog vremena dobija svoje fundamentalno značenje.

Kada se govori o stepenu lične angažovanosti u slobodnim aktivnostima, upravo je aktivnost bitna karakteristika, jer su one konstruktivne prirode i ne mogu se ograničiti na puko ispunjavanje, konzumiranje slobodnog vremena, već na njegovo korišćenje.

Zbog toga je određenije i sadržajnije govoriti o funkciji aktivnog odmora, za razliku od izričito pasivnog načina odmaranja. Aktivnosti slobodnog vremena koje su namijenjene odmaranju vrlo su brojne: počevši od običnog prekidanja rada pa sve do aktivnih oblika, kao što su šetnja, društvene i pokretne igre, sportovi... Aktivnosti ovog područja najraširenije su kod velikog broja korisnika raznih zanimanja, različitog uzrasta i pola. One se mogu provoditi kod kuće, u prirodi, na raznim javnim mjestima, individualno i kolektivno, u različito vrijeme i bez namjere postizanja druge svrhe osim samog odmora.

Druga funkcija slobodnog vremena je razonoda. Ona ima širu namjenu u tom smislu što njene aktivnosti uključuju raznovrsnije društvene i kulturne sadržaje. Ovaj zadatak postaje sve veća potreba modernog čovjeka koji uslijed brzog tempa života savremenog društva, a pod raznim uticajima urbanizovane sredine i pod pritiskom monotonije koju mu donosi tehnizacija i automatizacija proizvodnih procesa ne pronalazi dovoljno vremena za razonodu i zabavu. Ova funkcija je donekle slična prvoj jer i ona služi osvježenju i stvaranju vedrog raspoloženja.

Neke od već spomenutih aktivnosti služe funkciji razonode, a često su toliko povezane da se ne mogu razdvajati. To su prije svega raznovrsne društvene i pokretne igre, bavljenje sportovima, posjećivanje bioskopa, zabava i priredbi, plesova, praćenje televizijskih programa, čitanje zabavne literature itd. Aktivnosti razonode i zabave svojstvenije su mladim generacijama, a kao vrijedan stil života potrebne su i odraslim aktivnom stanovništvu. Jer dobro raspoloženje i vedrina čovjeka, bez sumnje su stanja koje u mnogome obogaćuju život čovjeka, postiću ga u njegovom djelovanju, a svakako su i važno svojstvo komunikativnosti i odnosa među ljudima.

Oba zadatka često se puta uključuju u zajednički termin „rekreacija“ pa se govori o rekreativnim aktivnostima koje se odnose na aktivan odmor, zdravu razonodu i društveno pozitivnu i humanu zabavu. U tu skupinu možemo ubrojiti i turizam koji se obzirom na svoju ogromnu ekspanziju i popularnost smatra jednim od najraširenijih modernih tehnika i oblika upotrebe slobodnog vremena.

Razvijanje ličnosti na svim područjima njene strukture: biološkom, intelektualnom, estetskom, etičkom, socijalnom i karakternom dobija u savremenom društvu sve veći naglasak. U spletu zbivanja modernog društva pod brojnim uticajima moderne tehničke civilizacije čovjek treba što svestranije izgrađivati svoju ličnost kako bi se mogao uspješno prilagoditi djelatnostima društvenog kretanja i u njih uključiti. Taj zadatak razvijanja ličnosti pomoću slobodnih aktivnosti ima posebno značenje u procesu formiranja ljudi za funkcije samoupravljanja što zahtjeva kvalitet svestrane izgradnje ličnosti. U aktivnosti slobodnog vremena namijenjene razvitku ličnosti ubrajaju se djelatnosti s raznih područja. Zdravstveno - fizičke aktivnosti sadrže sistematsko bavljenje pojedinim granama fizičke kulture radi postizanja i razvijanja veće pokretljivosti, fizičkih kvaliteta i sposobnosti kao i višeg stepena zdravstveno - fizičke kondicije.

Estetski sadržaji slobodnih aktivnosti su likovne djelatnosti, modeliranje, sviranje, fotografisanje, posjećivanje umjetničkih priredbi i sl. Informativno - poučne, naučno - popularne i obrazovne djelatnosti ostvaruju se čitanjem štampe, praćenjem televizijskih i radio programa, posjećivanjem raznovrsnih predavanja i seminara koji služe podizanju kulturnog stupnja građana i sticanju novih stručnih znanja.

Za razliku od ostalih aktivnosti navedenih aktivnosti, ove su u prvom redu usmjerene na izgrađivanje same ličnosti i na svoj način se odnose na sve generacije korisnika slobodnog vremena, a posebno značenje i važnost dobijaju sve većom potrebom uključivanja odraslih u proces svoga obrazovanja. Funkcije i aktivnosti slobodnog vremena ne postoje izolovano jedna od druge već se međusobno isprepliću. U tom ih smislu treba shvatati, tumačiti i u praksi primjenjivati.

Kako se aktivnosti slobodnog vremena smatraju djelatnostima koje se vrše pojedinačno ili kolektivno u vrijeme van svakodnevnih profesionalnih, društvenih i životnih obaveza, one kao slobodne, za razliku od obveznih, imaju i specifična obilježja po kojima se međusobno razlikuju kako po samom smislu, tako i po sadržaju, načinu provođenja, oblicima i metodama. U slobodnim aktivnostima nije tako izraženo postizanje nekih određenih ciljeva, kod njih je širok raspon postavljene svrhe bez neke uslovljene obaveznosti, a vrše se prema ocjeni, interesima, sklonostima i raspoloženju pojedinaca.

Aktivnosti slobodnog vremena i njihove funkcije bira i određuje sam pojedinac, a njihov vrlo bogat i raznovrstan sadržaj prati živa dinamičnost, aktuelnost i savremenost. Kod obaveznih poslova radi se o takvim zadacima, načinima i vrstama djelovanja kojih je tok unaprijed određen; one nisu prigodne već stalne.

S obzirom na prostorne mogućnosti slobodnih aktivnosti, one su raznovrsnije i mogu se odvijati u porodici, školama, raznim ustanovama i društvima, gradovima, naseljima i prirodi, na javnim mjestima, dok je većina obaveznih djelatnosti vezano uz lokacije pogona i objekata proizvodnje ili društvenih službi.

Dobrovoljna opredjeljenost prema slobodnim aktivnostima, vrijeme i mjesto, njihov izbor i način vršenja pružaju goleme mogućnosti njihova korištenja, čime se ujedno i kompletira i obogaćuje obavezna strana ljudske djelatnosti. One utiču na sadržajniji život čovjeka u kome pojedinac može razvijati i formirati svoju individualnost unutar cjelokupnog kretanja društva. I samo pod uslovom poštovanja navedenih obilježja slobodno vrijeme i njegove aktivnosti naći će svoje pravo mjesto, opravdanost i smisao u sveukupnom životu čovjeka. Da bi se navedene karakteristike mogle uspješno realizovati, potrebno je da se aktivnosti slobodnog vremena odvijaju i vrše po odgovarajućim načelima koja ih usmjeravaju i ujedno osiguravaju njihovu svojstvenost i funkcionalnost.

U savremenom načinu življenja, primjećuje se užurbanost, pritisci okoline, brojne obaveze i pretjerana zaduženja, a određena se odnose i na slobodno vrijeme, pa je odmor gotovo nestao iz dnevnog života.

2.2. Slobodno vrijeme mladih

Mladost je posebno životno razdoblje u kojem se od mladih očekuje da razviju socijalne vještine i sposobnosti za preuzimanje trajnih društvenih uloga na svim područjima ljudskog djelovanja. Mladi se socijalizuju i kroz aktivnosti slobodnog vremena i njegova je važnost porasla do te mjere da se mladim ljudima sugerije da u savremenom životu izbor profesije može zavisiti i od izbora aktivnosti kojima se bave u slobodno vrijeme.

Izbor aktivnosti u slobodno vrijeme određeni su subjektivnim faktorima - društveni položaj mladih i njihovih roditelja, obrazovanje, sposobnosti, stečene navike itd., ali i objektivni faktori - kulturno nasljeđe uže i šire okoline, aktuelna ponuda i dostupnost određenih sadržaja. Dok u porodici i školi postoje relativno čvrsto određene norme i kontrola ponašanja, ispunjavanje slobodnog vremena je često prepušteno samim adolescentima. Ako je dobro organizovano, slobodno vrijeme može omogućiti zadovoljavanje nekih njihovih ličnih interesa, ali kao loše strukturirano može predstavljati veliku opasnost, jer zahtjeva samokontrolu ponašanja koju mnogi mlađi ljudi još ne posjeduju.

Slobodno vrijeme mladih ima specifičnu strukturu koja putem svojih temeljnih uloga (odmor, razonoda i razvoj ličnosti) ima i razvojno - preventivnu ulogu u životu mladih. Da bi ono ispunilo te svoje uloge, nužno je stvoriti potrebne uslove. Da bi uslovi bili optimalni za ispunjenje svih tih uloga slobodnog vremena, potrebno je poznavati konkretni subjekt koji egzistira u prostoru i vremenu i koji ima svoje specifične navike i htijenja. Samo kada slobodno vrijeme postane prostor u kojem se mlađi čovjek osjeća svojim, zadovoljnim i ostvarenim, u kojem je "spontan, jednostavan i prirodan". u kojem ostvaruje "okeanske osjećaje" i u njima prepoznaje sebe, možemo biti sigurni da je slobodno vrijeme ispunilo sve svoje funkcije i pridonijelo razvitku mlađe osobe.

Sve kritičniji odnos mladih prema društvu i njegovim vrijednostima sa sobom neizbjegno nosi i neke oblike revolta koji se najlakše iskazuju u domenu slobodnog vremena. Slobodno vrijeme je izvor nepreglednog mnoštva problema koji su presudni za pozitivni ili negativni razvoj čovjekovog života. Katkad je moguće da zbog različitih razloga od strane agresivnih spoljnih manipulatora, mlađi ne odlučuju i ne raspolažu svojim slobodnim vremenom osim u slučaju asocijalnog ponašanja u njemu. To je vidljivo po nedostatku njihovog "neuredenog i neprogramiranog" slobodnog vremena u kojem se njihova sloboda, spontanost i kreativnost sputavaju i ograničavaju, a izbor se nameće i selektivno usmjerava voljom drugih. Ovakvi potezi okruženja mogu izazvati revolt mladih ljudi, koji se može izraziti delikventnim ponašanjem, zloupotrebotom psihoaktivnih supstanci ili nekim drugim oblikom društveno neprihvatljivog ponašanja. Mlađi su ljudi uhvaćeni u mrežu velike ponude različitih sadržaja koje nudi potrošačko društvo.

Relativno lako posežu za supstancama koje im nude neku novu, zanimljiviju perspektivu, daju osjećaj otvorenosti, snalažljivosti u društvu, ekstatičkih i mističkih iskustava, doživljaja koje Watts i saradnici, nazivaju »hemski izazvanim slobodnim vremenom«.⁶

U današnje vrijeme vidljivo je u ponašanju mladih u slobodnom vremenu i svojevrsno povlačenje iz svijeta odraslih u neke vlastite prostore bez kontrole i nadzora, u kafiće i diskoklubove. Previšić navodi i absurd prema kojem današnji učenik ima manje slobodnog vremena nego manualni radnik iz prošlog vijeka (velikom dijelu današnjih učenika zauzeto je i programirano njihovo tzv. slobodno vrijeme razliitim časovima ili vanškolskim aktivnostima koje vrlo često forsiraju moderni „roditelji“). Kao što je već navedeno, Borman i Gisser upozoravaju na štetnost „sjedilačkog“ načina provođenja slobodnog vremena (posebno dugotrajnog gledanja TV-a). Glavni problem se vidi u životnoj orijentaciji mladih, prema kojoj je shvatanje života prenaglašeno utilitarističko i hedonističko, a shvatanje Iudske slobode u adolescentskoj populaciji vodi razvoju sebičnosti, individualističkoj orijentaciji.

Poseban aspekt u tretiranju slobodnog vremena sve više dobijaju mediji koji su postali primarni agens u socijalizaciji mladih naraštaja. Veliki dio mladih ljudi nema podršku porodice, i škole, dovoljno znanja i mogućnosti za samostalno kvalitetno i strukturirano organizovanje slobodnog vremena zbog čega u tom domenu nailaze na mnoge već opisane opasnosti. Upravo stoga uočavamo potrebu za obrazovanjem mladih ljudi za kvalitetno provođenje slobodnog vremena kao jednim od načina prevencije zavisnosti i različitih oblika delinkventnih ponašanja. Tako Ilišin raspravlja o trima kulturnim modelima u provođenju slobodnog vremena - elitnom, urbanom i ruralnim. Ti su modeli uveliko zavisni od socijalno-obrazovnog statusa. Istraživanja prikazuju odnos prema društveno neprihvatljivim ponašanjima: rezultati pokazuju da adolescenti iskazuju izrazitu liberalnost (ili možda iskaz bunta) prema oblicima društveno nepoželjnih ponašanja, što upućuje i na hedonističko-konzumentsku orijentaciju mladih u formiranju slobodnog vremena.

---

⁶ Janković, V. (1973), **Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi**. Zagreb: Pedagoško- književni zbor, str.63

Istraživanja slobodnog vremena mladih u Crnoj Gori pokazuju da su im najzanimljivije aktivnosti vezane uz druženje, razgovor i zabavu, a najmanje su im interesantne aktivnosti koje zahtijevaju intelektualni angažman. Najprihvaćeniji činilac provođenja slobodnog vremena mladih, urbani je kulturni obrazac, koji čine aktivnosti zabave i raznovrstanosti: odlasci u diskoklubove, na žurke, u kafiće te druženje s prijateljima.

U današnje vrijeme sve veće i veće globalizacije i informatizacije sve se ubrzanije razvijaju razne društvene mreže koje mladi danas koriste. Provode sve više slobodnog vremena sjedeći za računom komunicirajući s prijateljima. Zabava, zapravo, služi da bi ispunili vrijeme koje ostaje na raspolaganju nakon uobičajenih radnih, školskih obaveza. Zabavni sadržaji i aktivnosti traže malen ili nikakav angažman. Uz „aktivan“ karakter izlazaka, česte su i pasivne aktivnosti poput gledanja (neadekvatnog) televizijskog programa, čitanje „žute štampe“, slušanja muzike lošeg kvaliteta. Takva je „kultura“ stvorena prema masovnim normama industrijske proizvodnje, raširena je sredstvima masovne difuzije i obraća se široj populaciji. Erik From za to koristi naziv «masovna kultura».

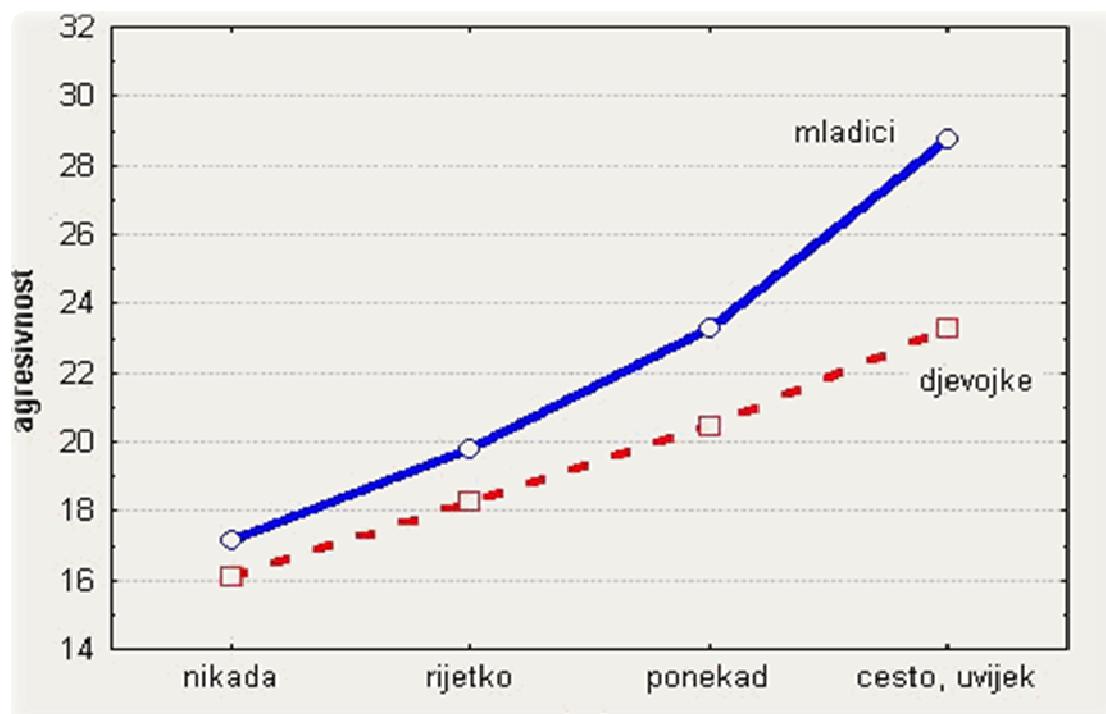
U praksi, već decenijama egzistiraju različiti oblici okupljanja djece i mladih. U školskom razdoblju to su vanškolske i vannastavne aktivnosti – sportske aktivnosti, kulturno-umjetničke, tehničke i sl., a odvijaju se u sklopu škole, organizacija, pokreta i saveza, koji su otvoreni svima koji se žele uključiti te omogućavaju bavljenje konkretnim programom.

2.2.1. Istraživanje: Kako mladi provode svoje slobodno vrijeme?

Povećanje slobodnog vremena postaje bitan činilac integracije cjelokupnog ljudskog vremena i uslov svestranog razvoja ličnosti, ali ne samo u slobodnom već i u cjelokupnom čovjekovom vremenu. Međutim, sve dok ekomska optimalizacija i humanizacija procesa proizvodnje ne budu potpuno usklađeni, povećanje slobodnog vremena neće garantovati razvoj čovjekovih stvaralačkih sposobnosti i njegovih potreba.

Dok u porodici i školi postoje relativno čvrsto određene norme i kontrola ponašanja, ispunjavanje slobodnog vremena je često prepušteno samim adolescentima. Ako je dobro organizovano, slobodno vrijeme može omogućiti zadovoljavanje nekih njihovih ličnih interesa, ali kao loše oformljeno može predstavljati veliku opasnost, jer zahteva samokontrolu ponašanja koju mnogi mladi ljudi još ne posjeduju. U sklopu istraživanja o načinima provođenja slobodnog vremena među srednjoškolcima utvrđeno je da je najčešći oblik provođenja slobodnog vremena pasivno slušanje muzike kod kuće ili gledanje televizije (88.2%). Osim toga, ističe se i društveni život vezan uz večernje izlaska koji se svakodnevno javlja kod 33.3% srednjoškolaca a njega karakteriše: provođenje vremena u kafićima, diskopubovima, večernji izlasci radnim danom, noćni izlasci koji završavaju u ranim jutarnjim satima. Ovakvi oblici ponašanja povećavaju rizik za konzumiranje alkohola, marihuane, težih droga, započinjanje pušenja i sl. Ovaj stil provođenja slobodnog vremena takođe je usko povezan i s agresivnim ponašanjem, pogotovo kod mladića što nam pokazuje i ovaj grafikon.

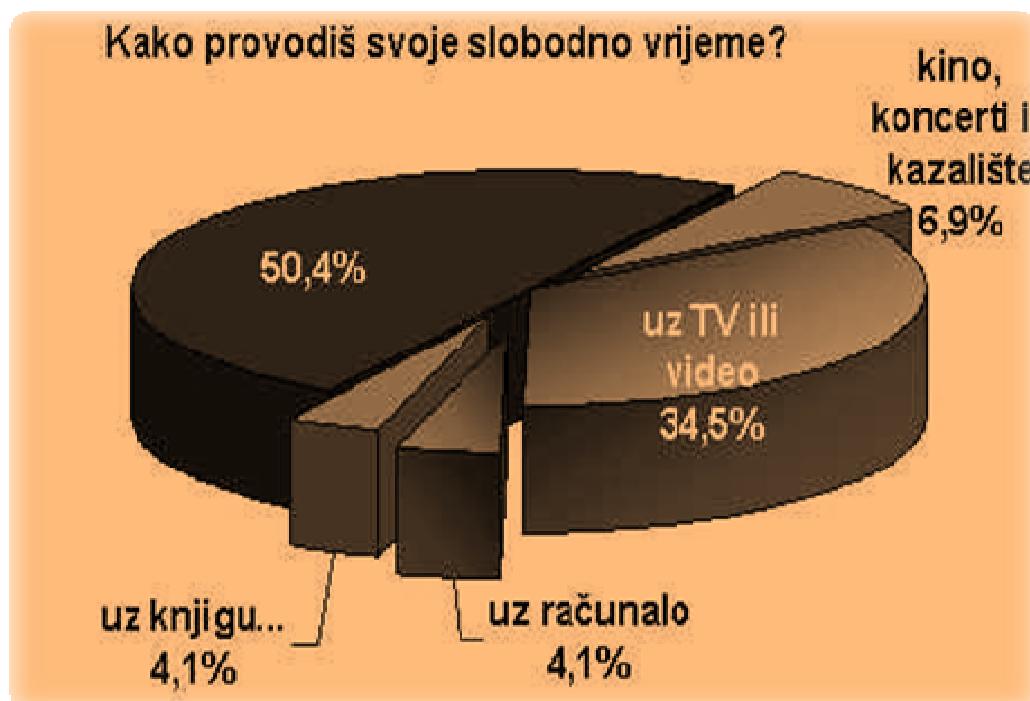
Grafikon 1. Kako mladi provode slobodno vrijeme

Izvor: <http://www.portalmladi.com/kvalitet-provodenja-slobodnog-vremena-mladih/>
(25.08.2014)

Agresivno ponašanje se ovdje odnosilo, uglavnom, na: psovanje i deranje na javnom mjestu, vrijeđanje ljudi, učestvovanje u krađama, grupnim tučama, izbjegavanje nastave, namjerni fizički napad na neke osobe... Takođe se rizičnim pokazao i stil ponašanja koji je okarakterisan odlascima s društvom na skrivena mjesta (parkovi i sl.), nedolaženjem kući nakon škole pa čak i posjetima rock i sličnim koncertima. Istraživanje je takođe pokazalo i to da mladi, koji se nešto aktivnije bave sportom, u prosjeku manje puše, manje koriste sredstva za smirenje i nešto manje su depresivni. Radi upoređenja spomenut ćemo još i istraživanje na temu života mladih u srednjim školama. Anketa je obuhvatila generacijski gotovo čitavu populaciju srednjoškolaca, od prvaka do maturanata, a glavni zaključak istraživanja je, na kraju, bio taj da mladima treba kvalitetan prostor za okupljanje i provođenje slobodnog vremena. Čak 49.2% ispitanika se pokazalo nezadovoljnim trenutnim kvalitetom života, što zapravo i ne čudi ako prepostavimo da je od početka do završetka škole njihova svakodnevna relacija upravo kuća-škola, osim, naravno, vikendima. A vikende i ,uopšte, slobodno vrijeme provode na slijedeće načine:

Grafikon 2. Kako provodiš slobodno vrijeme

Izvor: <http://www.portalmladi.com/kvalitet-provodenja-slobodnog-vremena-mladih/>
(25.08.2014)

Po rezultatima ovog istraživanja možemo zaključiti da mladi imaju različite načine provođenja slobodnog vremena; svako se bavim svojim više ili manje korisnim poslovima, od sjedenja u kafićima do ležanja u sobi i čitanja knjiga. Ipak, najveći dio srednjoškolske populacije se pokazao nezadovoljnim svojim životom u tom gradu, ali malo njih se zaista trudi da na tom planu nešto promijeni. Nažalost, teško je i očekivati drugačije ponašanje kad je sama anketa pokazala da čak 84.9% srednjoškolaca ne zna za ništa drugo osim provoditi svoje vrijeme u kafićima i diskotekama, odnosno, gledajući televiziju.

Slobodno vrijeme još uvijek ima veliki uticaj na sve aspekte našeg individualnog i društvenog života ali to je nešto što mi ne možemo promijeniti jer se ono, kao i stvaralaštvo, opire svakom planiranju i predviđanju. Sigurno je da ni najbolja organizacija slobodnog vremena ne može riješiti sve probleme koje ono sa sobom nosi. Regulisanje slobodnog vremena je danas moguće samo ako društvo stvori takve uslove u kojima će moći doći do njegovog stvaralačkog i aktivnog korišćenja. Kako «ubiti» tj. kako potrošiti slobodno vrijeme danas postaje ozbiljno pitanje utoliko prije što samo ubijanje vremena postaje ozbiljan problem jer u isto vrijeme znači i ubijanje ličnosti.⁷

2.2.2. Hobi, slobodne aktivnosti, igra

Ritam mehanizovanog rada ovladava pojedincem i ne dopušta mu koncentraciju često ni u vremenu van rada. Hobi je produktivna aktivnost za sebe koja nema nikakvog značaja za zajednicu, stanje koje nema novčanu vrijednost. Iako iz ovoga proizlazi da hobi sadrži samo subjektivnu vrijednost, sociolog Fridman naglašava i onu objektivnu. Čim hobi postane zanimljiv za nekog drugog, njegovo značenje nije samo rekreacija nego i pružanje zadovoljstva drugome.

---

⁷ Krivokapić Nataša (2008). **Slobodno vrijeme i masovna i potrošačka kultura**. Iz časopisa „Sociološka luča II/1“. Nikšić: Filozofski fakultet, str.18

Upoređujući hobije sa procesom obrazovanja, možemo zaključiti da je obrazovna djelatnost mnogo djelotvornija, jer se njom stvara svojevrstan red koji pojedincu omogućuje da slobodno djeluje u svijetu i tako se odnosi i prema drugim ljudima. Za razliku od zabave, igra uvijek predstavlja određeni slijed tj. u njoj je sadržan cilj, a ona sama teži ispunjenju, postizanju određenog rezultata, dok je u zabavi osnovno opuštanje, psihofizička relaksacija. Zanimljiva je Freudova teza da dijete igrom tj. maštom upoznaje stvarnost. U svijetu dosadnog i specijalizovanog rada, igra je sredstvo kojim ljudi nadopunjavaju fiziološki i afektivni odmor koji za svrhu ima uspostavljanje ravnoteže ličnosti. Posebno se ističe to da igra oslobađa od agresivnosti a sportski sukobi nam omogućuju da na prihvatljiv način iskažemo svoj instinkt za nasiljem.

Tačno je da sve te neobavezne aktivnosti - hobi, svaštarenje, uradi sam, nisu iste razbibrige nezaposlenog čovjeka i u većini su upravo homeopatske reakcije na mehanizovani i u svojoj cjelovitosti nedokučivi rad. No o tome da cilj rada nije dovoljno ozbiljan, zaista se ne može raspravljati. Nužno dolazimo do vrijednosnog sistema jer samo u odnosu prema nečemu što ima određeno mjesto vrijednosnom nizu neka pojava može biti ozbiljna ili neozbiljna. Navedene neobavezne aktivnosti mogu biti neozbiljne u odnosu na potrošačku vrijednosni sastav, ali s obzirom na sastav koji se temelji na zadovoljenju iskonskih čovjekovih potreba, one poprimaju drugu oznaku.

Proučavajući ispitivanje vezano uz slobodno vrijeme, mladi su, od osam ponuđenih aktivnosti, izjavili da tokom slobodnog vremena idu na izlete i šetnje u prirodi, odlaze na sportske manifestacije te u diskoklubove. Preko trećine anketiranih nije imalo nikakav hobi. Određeni ispitanici bavili su se sportom i sakupljanjem različitih predmeta, zatim čitanjem knjiga i slušanjem muzike. Nakon više od dvadeset godina, situacija je sljedeća. Uviđamo da mlade u prvom redu zanimaju aktivnosti usmjerene prema ličnom užitku, druženju, zabavi i relaksaciji; često im je rekreativan pristup sinonim za nedosljednost i površnost jer i tako to „nije ništa ozbiljno“; konkretni angažman, intelektualni, emocionalni, tjelesni, socijalni, nakon prvobitnog oduševljenja i zanosa, postaje napor. Neki tada odustaju od aktivnosti jer nemaju niti volje niti želje da istraju u tome, odnosno ne vide nikakav cilj.

2.3. Slobodno i prazno vrijeme

Mnogim ljudima trenutno je najvažnija briga kako i gdje provesti dobar i zanimljiv godišnji odmor, na koji način što bolje i zanimljivije iskoristiti svoje slobodno vrijeme. Danas nije problem kako doći do slobodnog vremena, nego kako ga ispuniti i sadržajno osmisliti. Razvijena industrija zabave nudi raznolike sadržaje za odmor, opuštanje i razonodu. Maštovitost reklamnog inženjeringu svakim je danom bogatija. No, u većini slučajeva, te ponude slijede logiku savremenog društva: kupovati i konzumirati. Upadajući u konzumističku zamku, čovjek se izlaže velikoj opasnosti da slobodno vrijeme postane "prazno vrijeme", vrijeme koje ne odmara nego umara, vrijeme koje ne rasterećuje nego opterećuje, vrijeme koje ne obogaćuje nego osiromašuje, vrijeme koje ne očovječuje nego rasčovječuje. Mnogi se s godišnjeg odmora vrate umorniji i opterećeniji nego prije.

Opasnost "praznog vremena" posebno prijeti mladoj populaciji koja posebno raspolaže slobodnim vremenom tokom ljetnih mjeseci. Veliki broj mladih u slobodno vrijeme se povlači u virtualni svijet, u kojem olako upada u muzičku i video-internetsku narkomaniju. Slobodno bi vrijeme trebalo prije svega biti u službi rasta i sazrijevanja te duhovnog obogaćivanja.

Da mladi ne bi samo trošili vrijeme, nego ga ispunili, potrebno je ponuditi sadržaje i aktivnosti koje će ih psihički odmoriti te duhovno obogatiti. Iako je riječ o slobodnom vremenu, mi smo itekako odgovorni za svaki trenutak tog vremena.

3. Slobodno vrijeme i kultura

U traganju za preciznim određenjem kulture najčešće se javljaju shvatanja o potrebi definisanja dva pojma kulture: kultura u širem smislu (sve ono što su ljudi stvorili) i kultura u užem značenju (duhovno stvaralaštvo). Kultura u širem značenju određuje se tako da se pod tim terminom podrazumijevaju sva dostignuća čovjeka i ljudskog društva, odnosno materijalna i duhovna dobra. Takvim određenjem kultura se shvata kao integralni dio života u totalitetu. Iz takvog shvatanja proizilazi da je društveno – istorijski karakter bitna odrednica kulture. Analizirajući shvatanja više autora Vesna Antić dolazi do sljedećih saznanja: a) kulturu posjeduje samo čovjek, b) kultura je način života s poštovanjem normi ponašanja, c) kultura je širi pojam od društva, jer uključuje, pored duhovnih, i materijalna dobra, d) kultura održava i prenosi tradiciju, e) kultura uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakone i običaje, f) kultura integriše intelektualnu i umjetničku komponentu, g) kultura označava proizvodnju novog mišljenja, podstiče otkrića i stvaralaštvo i i) kultura doprinosi duhovnom razvoju pojedinca u zajednici. Navedene odrednice kulture omogućavaju sagledavanje odnosa kulture sa slobodnim vremenom, a posebno one odrednice koje apostrofiraju kulturu kao način života, kulturu kao stvaralaštvo i kulturu kao podsticaj duhovnog razvoja pojedinca u zajednici. Za slobodno vrijeme najznačajniji konstituenti kulture su: jezik, društvena pravila, vaspitanje, društvena svijest, religija, filozofija, moral, umjetnost, nauka i razni oblici zabave i sporta.⁸

Ljudska kultura je jedinstvena jer se najveći njen dio prenosi s generacije na generaciju složenim sistemom komunikacija. Ljudi su jedina stvorenja koja se svojom kulturom koriste u prilagođavanju okolini, kod ostalih to čini priroda. Samo ljudi imaju kulturu tj. sistem navika i običaja koje usvajaju i predaju dalje kao sebi svojstven način prilagođavanja okolini. Raznovrsnost kultura govori o želji različitih društava da zadrže svoje običaje, načine ponašanja, moral i da ne dopuste uplitanje drugih kultura u svoju, mada u modernom svijetu to je sve manje izraženo.

---

⁸ Krivokapić Nataša (2007): **Pojimanje slobodnog vremena u savremenom društvu do 80-tih godina dvadesetog vijeka**, Filozofski fakultet, Nikšić, str. 36

Kao relativno nova kulturno istorijska pojava, slobodno vrijeme će najverovatnije, uskoro postati nezaobilazna preokupacija brojnih nauka, posebno društvenih, i jedna od najatraktivnijih tema našeg vremena. Kada je riječ o slobodnom vremenu, uvijek se stavlja akcenat na aktivnosti koje će ispuniti to vrijeme i način na koji će pojedinci biti usmjeravani u pozitivnom pravcu. Višak slobodnog vremena neophodno je iskoristiti za emancipaciju ličnosti pojedinca i obogaćivanje njegovog života pojedinostima koje ne može priuštiti usled obaveza kojima je preokupiran. Treba nastojati da se u slobodnom vremenu zadovolje kulturne potrebe pojedinca, ali za to je neophodna određena psihofizička spremnost pojedinca i određeni fond slobodnog vremena. Potrebu za slobodnim vremenom imaju i djeca i mladi i veoma je važno to vrijeme organizovati u pozitivnom pravcu i omogućiti raznovrsnost aktivnosti koje će im biti dostupne kako bi svako zadovoljio svoje lične interese i kako bi se doprinijelo njihovom razvoju.

Kada se govori o kulturi u slobodnom vremenu, akcenat se stavlja na potrebu pojedinca za kulturnim sadržajima i razvijanje njegovih interesovanja prema novim, nepoznatim sadržajima. Treba omogućiti pojedincu raznovrsnost kulturnih sadržaja i ukazivati mu na sve opcije koje može iskoristiti u obogaćivanju svog slobodnog vremena. U 21. vijeku sve više se govori o uticaju masovne kulture u ispunjavanju slobodnog vremena, što ide na štetu tradicionalne, klasične kulture. Mas – mediji sve više potiskuju kulturne institucije kao što su biblioteke, pozorišta, muzeji a opada i vrednost obrazovnih institucija. Sve više se u prvi plan ističu zabava, ispunjenost slobodnog vremena propagandom i sadržajima koji ne podstiču intelektualnu aktivnost već svode pojedinca samo na posmatrača i sve više ga pasiviziraju.

Masovna kultura doprinosi tome da pojedinac gubi svoj kulturni identitet i postaje samo dio mase, pa je zato veoma važno kako će se i kojim sadržajima ispuniti slobodno vreme mladih, jer od kvaliteta aktivnosti i sadržaja koji im se pružaju u slobodnom vremenu zavisi i to da li će se oni okrenuti određenim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja.

3.1. Kulturalni aspekt provođenja slobodnog vremena

Kultura mladih i njihovo ponašanje u slobodno vrijeme postaju područja iz kojih se može saznati što oni zaista misle jer se tiče svega što mladi osjećaju, vrednuju, čemu se nadaju, a što se može primijetiti u njihovom životu, jeziku, muzici, modi ili idolima.

Što se pod kulturom podrazumijeva?

- Kulturu posjeduje samo čovjek koji svojim aktivnim učestvovanjem oblikuje kulturne vrijednosti;
- To je način života s poštivanjem normi (dobrog i vrijednog) ponašanja koji utiču na procese akulturacije i enkulturacije;
- Kultura je širi pojam od društva; uključuje materijalna i duhovna dobra;
- Kultura održava i prenosi tradiciju;
- Pojam kulture uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakon, običaje, odnosno kulturne činjenice i gradu;
- Podrazumijeva intelektualnu, naročito umjetničku aktivnost;
- Kultura označava proizvodnju novog mišljenja, podstiče otkriće i stvaralaštvo;
- Pridonosi duhovnom razvoju pojedinaca u zajednici.

Ukoliko govorimo o kulturnom aspektu slobodnog vremena, govorimo o vremenu pogodnom za razmišljanje i za stvaranje kritičkog stava prema pojavama i svijetu. S tim aspektom mi povezujemo obrazovni sistem, koji treba naučiti ne samo kako učiti, već kako kvalitetno ispuniti slobodno vrijeme. Kultura u slobodnom vremenu nosi najveće mogućnosti radikalizacije individue i kolektivne svijesti. Odnosno, pod kulturom provođenja slobodnog vremena podrazumijevamo pozitivan i optimalan aspekt korištenja slobodnog vremena, u vidu učenja, usavršavanja, razvijanja ličnosti i stvaralačkog doprinosa. Slobodno je vrijeme posebno pogodno za kompletiranje vlastite ličnosti, kako na intelektualnom, tako i emocionalnom planu.

U njemu se stvaraju uslovi za razvoj dispozicija, sklonosti, vještina, otkriva se nadarenost i talent za određeno područje i odgovara razvoju svih ljudskih kvaliteta.

U našem društvu vidljivo je da se u slobodnom vremenu, mali postotak populacije okreće kulturnim vrijednostima i aktivnostima koje doprinose oblikovanju opšte kulture. Pomoću slobodnog vremena treba razviti smisao za njegovo pozitivno iskorištavanje, tako da ljudi postanu kulturni korisnici slobodnog vremena koje se danas u obliku 'dobre i loše robe' sve to više nudi na tržištu svakodnevnog života.

Savremeni čovjek, formalno, posjeduje sve više slobodnog vremena, ali istovremeno brojne obaveze van prostora standardnih radnih obveza, njegovo slobodno vrijeme čine, u suštini, ne slobodnim. Kada prestane borba za opštu ili bolju egzistenciju, koja mobilizuje ljudski um, tada će čovjek, u razdoblju «mira», shvatiti koliko mu je slobodno vrijeme bitno za akumulaciju psihofizičke energije, pogodno za razmišljanje, maštanje i oblikovanje novih ideja korisnih njemu i čitavom društvu. A tada će početi razmišljati i o kulturi provođenja slobodnog vremena.

Na koji način mlade edukovati o kulturi provođenja slobodnog vremena? Upravo su škole pravo mjesto za to! Kvalitetne vannastavne aktivnosti mjesto su učenikovog suživota s drugima, druženja i razvoja. Ukoliko uz školske aktivnosti pridodamo i vanškolske zaključićemo da se mladima pruža „ruka pomoći i podrške“.⁹

Fenomen slobodnog vremena sve više nalikuje na onaj koji vlada u medijima i velikim marketima gdje kupac s polica odabira medijski najeksponiraniji, marketinski najdotjeraniji proizvod, a da se kvalitetu i vrijednosti proizvoda posvećuje pre malo pažnje. Kultura slobodnog vremena zavisi od kvalitativnih vrijednosti njegovog sadržaja u njemu. Kultura određuje „nivo na kome društvene grupe razvijaju uočljive obrasce života i daju izražajni oblik cijelom društvenom i materijalnom kontekstu.

---

⁹Previšić, V. (2000). **Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse**. U časopisu „Napredak“ br. 4. Zagreb: HPKZ, str.54

Izgrađujući vlastiti stil u afirmativnom i kulturnom socijalnom okruženju, mladi nalaze smisao i snagu za buduću organizaciju života. Životni su stili relativno stabilni obrasci ponašanja i iskazuju se u svim životnim područjima.

Mladi su sve manje organizatori zabave i slobodnog vremena, a sve više konzumenti sadržaja koje nudi visoko profesionalna mašinerija (zabava, koncerti, utakmice, spektakli isl.). Konzumenti postaju pasivni auditorijum, nepripremljeni za aktivno provođenje slobodnog vremena.

Dugo će se morati čekati da se postigne relativno ravnomjerno povećanje rezervi slobodnog vremena svih društava, a pogotovo svih članova društava. Znajući to, ne čini nam se toliko neobičnim što su u savremenim uslovima podjele rada i uticaja masovne kulture najčešći sadržaji slobodnog vremena upravo pasivni odmor i pasivna razonoda. Usmjerenošć čovjeka prema masovnim oblicima razonode ga, odvodi od njegovog unutrašnjeg svijeta i njegove stvarnosti te se on sve više približava iracionalnim društvenim ciljevima.

Činjenica je da su elektronski mediji (radio, film, televizija, telefon) produžili pojedina čula i osnažili pojedine funkcije kod ljudi. Televizija se i dan danas smatra jednim od najznačajnijih elektronskih medija i to ne samo zato što bez problema može dospjeti do svake kuće i svakog pojedinca, već i zato što je ona, za razliku od filma i fotografije, prije produžetak osjećaja dodira nego vida i podrazumijeva aktivno učestvovanje gledaoca. Televizija je preuzela veliki dio uloga koje su pripadale raznim kulturnim institucijama u prošlosti. Zato već sada postaje jasno da se ona mora proučavati kao nova vrsta ljudske aktivnosti koja teži da bude pristupačna svim društvenim slojevima, grupama, nacionalnostima i uzrastima. Ona, u velikoj mjeri, utiče i na emocionalni i intelektualni život pojedinca, određuje njegov stav prema svijetu, a može i ozbiljno ugroziti čovjekovu individualnost.

U današnjoj civilizaciji kojoj je osnovni cilj sticanje sve veće količine materijalnih dobara, svakidašnje ponašanje ljudi u velikoj mjeri određuju i reklame. Upravo na primjeru reklame možemo shvatiti čovjeka koji postaje nezasitan potrošač, jer ona u njemu razvija strast za posjedovanjem novih stvari i tako ta potreba ulazi u sve sfere čovjekovog života, od prehrane do nekih kulturnih potreba.

Što se više neki proizvod probija na tržište, to je njegova reklama sve značajnija, iako se ponekad može raditi o stvarima koje su potpuno beskorisne i štetne, kao npr. kolut nazvan «hulahop». U početku su stručnjaci tvrdili da se radi o spravi koja je pogodna za razgibavanje tijela pa su ga ubrzo počela koristiti ne samo djeca već i odrasli. Ljekari su, međutim, nakon nekog vremena dokazali da taj «čarobni hulahop» zapravo izaziva skrivene degenerativne pojave na kičmi. Iako je «hulahop» danas opet postao popularan, radi se o tipičnom primjeru za reklamu koja bezobrazno zanemaruje svaku svrhu osim komercijalne. Reklama je, zapravo, izazov tj. posticaj koji riječima i slikom kod čovjeka izaziva želju za trošenjem. Ljudi su danas sve više pod uticajem masovne reklame koja se vrlo uticajno prenosi raznim sredstvima masovnih komunikacija (oglasima, reportažama, radiom, televizijom...). Osim što cilja na modernog čovjeka i na njegovu sklonost za trošenjem novca, reklama postaje i sredstvo političkih manipulacija, jer je neprestano i svugdje prisutna, a utječe i na razvijanje određenih stavova o svijetu i životu uopšte. Slobodno vrijeme je na jedan poseban način pod uticajem komercijalne reklame jer su sve one usmjerene na pojedinca, uglavnom, u vrijeme kad je on više-manje prepušten svojim željama. Često se pojedinac upravo u slobodnom vremenu usmjerava na trošenje novca za razne nekorisne predmete i tako se, zapravo, sve više udaljava od realnih društvenih i kulturnih sadržaja.

3.2. Kultura u slobodnom vremenu

Društveni značaj kulture promijenio se ublažavanjem društvenih suprotnosti, izrazitih klasnih antagonizama, ali se veoma komplikovao ekspanzijom masovne kulture, koja se pojavila mnogo pre nego što je idejno društvo uspelo da ustali metode za masovno razvijanje stvaralačkih sposobnosti ljudi i njihovo kreativno angažovanje. Udio televizije u razvoju ličnosti i njenom duhovnom životu veoma je naglašen i protivrječan. Izvjesni teoretičari smatraju da je “čovjek slobodnog vremena” – čovjek televizije”. Ovo pojednostavljeno tumačenje ipak izražava dio istine o čovjekovim preokupacijama u slobodnom vremenu, a i o njegovoj zavisnosti od televizije koja svojim načinom izražavanja i uticaja određuje, u izvjesnoj mjeri, i čovjekov stav prema svijetu.

Televizija svakako vrši i veoma izrazit uticaj na uobličavanje čovjekovog karaktera i njegovih kulturnih horizonata, ali naivno bi bilo vjerovati da je ljudska priroda bezgranično savitljiva i da je, prosto, proizvod spoljašnjih uticaja.

Kulturni sadržaji slobodnog vremena javljaju se i kao uslov za razvoj afiniteta i sposobnosti pojedinca i kao uslov intelektualne ljenosti, umora, praznine i otuđenja. Po mišljenju antropologa Edgara Morina, slobodno vrijeme stvara, nasuprot profesionalnom radu, uslove jednog novog privatnog života, postaje središte života. Kada govori o kulturnoj aktivnosti u slobodnom vremenu, Paul Chauchard, ističe da je prisustvo ovih aktivnosti izuzetno značajno ne samo da bismo uvećali svoja znanja, već naročito da bismo razmišljali. Prema tome, sam rad kojem se slobodno pristupa, koji nam je prijatan i koji nema namjeru da pruži tehničko i profesionalno znanje, već da nas otvori prema svijetu, i da nam dozvoli da budemo humaniji – eto konačno rada koji se može smatrati slobodnom aktivnošću i adekvatnim sadržajem slobodnog vremena. U duhu ovakvog viđenja kulture u čovekovom životu i njegovom slobodnom vremenu, ovde se kulturna potreba prepoznaje kao vrijednost koja će bitno uticati na čovjekov unutrašnji preobražaj, kao bitna stimulativna pretpostavka ostvarivanja čovjekovih sposobnosti i mogućnosti njegove prirode.

Kulturna aktivnost se ne bi smjela odvojiti od čovjekovog slobodnog života koji bi do kraja odgovarao njegovim ljudskim potrebama. Zato bi kulturna aktivnost, pored relaksacije i razonode, predstavljala prostor konteplativnog i stvaralačkog, jedinstvo aktivnog i misaonog života. Ta aktivnost će pomoći čovjeku da u sebi prepozna neslućena prostranstva svoga duha i da ga kultiviše. Ona će mu pomoći da se približi drugima putem stvaralačke uzajamnosti i plodne komunikacije. Tako bi kulturna aktivnost bila isto što i aktivan život, život u kome bi se sačuvala suština slobode i slobodan izbor. Na taj način ostvarila bi se interakcija između kulture i celovite čovjekove aktivnosti. Tako bi kultura proizašla iz same akcije, a akcija, posredstvom kulture, dobila bi svoje puno opravdanje.

Kvalitet slobodnog vremena sigurno će zavisiti od kvaliteta “duhovne zajednice”, ali više od svega zavisiće od “kvaliteta ličnosti”. Novi oblici kulturnog života, nove potrebe, raznovrsne i bogate, obezbijedile bi takvu kulturnu potrošnju u kojoj će doći do punog izražaja subjektivna strana ljudske aktivnosti i težnja za samoostvarivanjem.

Povratak kulture kao posebne djelatnosti čovjekovoj integralnoj praksi – da bi pored ostalog, postala i sadržaj društvenih i proizvodnih odnosa, da bi označila punu humanizaciju individue i društva – nije moguće realizovati bez čovjekove vlasti nad materijalnim svijetom, nad prirodnim i vještačkom sredinom, s jedne, i nad samim sobom i svojim unutrašnjim svijetom, s druge strane. Pad velikog broja tradicionalnih vrijednosti i duboki mentalni preokret čovjeka našeg vremena, praćeni snagama kulturnog razvoja koje teže univerzalizaciji i uniformnosti racionalno organizovanog društva – stavlja ljudsko iskustvo i društvenu praksu pred potrebu obnavljanja uslova u kojima bi došlo do odbrane kulturnog stvaralaštva i njegovog integriteta.

3.3. Masovno – potrošačka kultura i slobodno vrijeme

U modernom dobu, u novom društveno – istorijskom kontekstu, nastaje jedna nova kultura koja se najčešće terminološki određuje kao masovna kultura. Suština tog novog doba, pa i masovne kulture, izražava se zahtjevima za što većom proizvodnjom, potrošnjom i profitom. U novom dobu dolazi do automatizacije rada, znatno se povećava životni standrad, a menjaju se potrebe i navike stanovništva. U tom novom masovnom kulturnom ambijentu čovjek se povlači u imaginarno koje je nerazdvojno od realnog i mitskog. Takva kultura omogućuje bjekstvo u svijet u kome vladaju pustolovina, kretanje, neobuzdana akcija. Suštinu pojma masovna kultura određuju: a) stvaranje kulturnih sadržaja koji imaju karakter široke potrošnje, b) primjena standardizovanih klišea u proizvođenju i korišćenju kulturnih sadržaja, c) postojanje širokih mogućnosti korišćenja kulturnih sadržaja, d) svođenje funkcija masovne kulture na masovnu, relaksirajuću i zabavljajuću.

Pod pojmom masovna kultura podrazumjevaju se takvi proizvodi kulture koji se stvaraju specijalno za široku potrošnju i koji se proizvode prema standardizovanim klišeima; koji se mogu koristiti bez napora, bez pripreme i sa minimalnim nivoom obrazovanja; koji se stvaraju sa ciljem da informišu, da relaksiraju i da zabave publiku i takvu proizvodnju u kojoj su oni koji proizvode i oni koji troše te proizvode anonimni.

Praktično, masovna kultura pretenduje da ostvari dvije osnovne funkcije: funkciju zabave mase i funkciju informisanja, koja se često svodi na propagandu. Strukturu masovne kulture čine tri osnovne konstitutivne komponente: masa (publika) koja konzumira kulturu, kulturni sadržaji zabavnog karaktera i sredstva masovne komunikacije. Funkcija ove kulture u slobodnom vremenu je zabava i bježanje iz svijeta rada. Osnovni princip na kojem funkcioniše masovna kultura jeste dopadljivost.

Uspjeh se ne iskazuje umjetničkim vrijednostima, već sticanjem popularnosti, finansijskim i drugim efektima. Masovnost ne znači automatski i negativne karakteristike kulture. Masovnost može imati negativne konotacije ako se kultura izričito veže za ekonomске vrijednosti. Stoga neki autori smatraju da pored masovne u modernom dobu postoji i potrošačka kultura.

Za širenje svojih proizvoda i uticaja, masovna kultura koristi sredstva masovne komunikacije, s kojima se najčešće ova kultura i poistovjećuje. Putem medija, odnosno štampe, televizije, radija – sadržaj masovne kulture, poruke raznih vrsta i informacije bivaju distribuirani i najpristupačnijih i do najudaljenijih potrošača. U svijetu prepunom novih događaja, informacija i proizvoda, u kom pojedinac ima osećaj zbumjenosti i nesigurnosti, mediji imaju ulogu vodiča oslobađajući ga samostalnog izbora između više mogućnosti.

Kulturno stvaralaštvo u masovnoj kulturi teži univerzalnosti i stoga se pridržava jasno utvrđenih standarda, odnosno pravila pri izradi kulturnih djela kojima će ostvariti upliv u sve slojeve i narode. U masovnoj kulturi stvaralač je profesionalac, čiji je posao da stvara proizvode prema kriterijumu dopadljivosti i prometnosti. Njegova inventivnost svodi se na osluškivanje i praćenje prometnih učinaka stvorenog djela i njegovo prilagođavanje univerzalnim težnjama primaoca. Uspjeh proizvoda, pri tom, nipošto ne leži u njegovoj vrijednosti mjerenoj umjetničkim kvalitetom već komecijalnim efektom i veća proizvodnja se ne ostvaruje zbog povećanih kulturnih potreba pojedinca već prvenstveno potreba kapitala.

3.4. Multikulturalizam i slobodno vrijeme

Multikulturalizam je novo terminološko rješenje kojim se želi iskazati nova društvena stvarnost u sferi kulture u multinacionalnim društvima, koja su sve brojnija. Multinacionalna društva nastaju seobama stanovništva koje su uzrokovane konfliktima, ekonomskim krizama, ali i migracijom radne snage.

Na kraju prošlog vijeka otpočeo je proces afirmacije kultura „malih naroda“ i nacionalnih manjina. Nadnacionalna kultura bez obzira na koju se naciju ili geografsko područje odnosi, nema futurološku šansu. Multikulturalizam kao nova paradigma kulture može imati futurološku vrijednost. Suštinu multikulturalizma čini opredjeljenje društva za istovremenim razvojem zajednice sa različitim kulturnim identitetima. To znači da se kulturni koncept temelji na sprečavanju nacionalne diskriminacije i stvaranju uslova za participaciju i stvaranje kulturnih dobara za sve pod istim uslovima. U takvoj društvenoj atmosferi uspostavljaju se bliske veze i odnosi između naroda i kultura. Protagonisti multikulturalizma smatraju da se on ispoljava u dva oblika: zaštitni multikulturalizam i ofanzivni multikulturalizam.

Zaštitnim se izražava odbrana kulture svake grupe ili pojedinca u cilju sprečavanja diskriminacije u kulturi bez obzira na njene aktere. Zaštitni multikulturalizam čini opredjeljenje prema kom pripadnici jedne kulture nastoje sačuvati svoje od drugih, ali i tuđe od sebe, odnosno sačuvati i njegovati svoje korjene, svoju religiju, karakteristike porodičnog života i prijateljstava... Ofanzivni multikulturalizam protivrječi sam sebi i zasniva se na secesiji i etničkoj čistini ili monokulturalizmu. Praktično ostvarivanje zaštitnog, pa i nasilnog multikulturalizma čine dominantni pojedinci ili manje grupe. Međutim, stvarni multikulturalizam počiva na saradnji i razumjevanju različitih i integraciji vrijednosti iz više kultura. On čini društvo (državu) kulturno bogatijom, vrijednjom i zanimljivijom.

Multikulturalizam predstavlja i nov izazov za slobodno vrijeme. Iz aktivnosti slobodnog vremena, koje su temeljene na jednoj kulturi, sada se stvara nova društvena klima zasnovana na paradigmi razumijevanja kultura.

U takvom društvenom kontekstu slobodno vrijeme kojim raspolaže svaka individua se može koristiti slobodno i dobrovoljno. To znači da ličnost bira i one kulturne aktivnosti i sadržaje koji mogu zadovoljiti njene potrebe i interesovanja. Za multikulturalni aspekt slobodnog vremena veoma su bitne posebne kompetencije. Takve kompetencije su brojne i mogu se svrstati u 3 grupe:

- a) *kognitivne kompetencije* – su one kompetencije u čijoj osnovi se nalaze određena znanja o pravilima zajedničkog života. U takve kompetencije spadaju i ona znanja koja omogućavaju odgovorno odlučivanje u demokratskom društvu.
- b) *Etičke kompetencije* – odnose se na sposobnosti pojedinca da svoj identitet i odnose sa drugima razvija u skladu sa određenim vrijednostima
- c) *Socijalne kompetencije obuhvataju znanja, sposobnosti i stavove o životu sa drugim ljudima.* Socijalne kompetencije i u oblasti slobodnog vremena prepoznaju se prema toleranciji i sposobnostima rješavanja konfliktnih situacija.¹⁰

Multikulturalizam predstavlja osnovu za izbor kulturnih sadržaja i aktivnosti u slobodnom vremenu, ali i slobodno vrijeme je veoma pogodno za razvijanje kompetencija multikulturalizma.

3.5. Obrazovanje i slobodno vrijeme

Obrazovanje i slobodno vrijeme su pojmovi koje se nalaze u interakcijskom odnosu, u međusobnoj vezi. Oni su pojmovno i istorijski djelovi istog procesa. Raspoloživo vrijeme možemo razumjeti kao prostor koji čovjek i društvo mogu ispuniti svestranim razvojem sopstvenih znanja, sposobnosti i proizvodnih snaga. Raspoloživo vrijeme obrazovanja nije privatizovano vrijeme, nije protraćeno vrijeme koje predstavlja suprotnost i protivtežu radnom vremenu, nego je vrijeme koje ostaje na volju za razvoj čovjeka i potvrđivanje ljudskosti. Iz tih razloga su istorija teorije i prakse obrazovanja i istorija raspoloživog vremena (dokolice ili slobodnog vremena) djelovi istog procesa.

---

¹⁰ Martinić Tena (1977), **Slobodno vrijeme i suvremeno društvo**. Zagreb: Izdavačka kuća Informator., str. 46

U obrazovanju se brišu granice između rada i dokolice, radnog i slobodnog vremena. Školovanje se prepliće sa radom, i to toliko da možemo govoriti o stapanju proizvodnog rada sa obrazovnim aktivnostima. Upravo s obzirom na veliku količinu raspoloživog vremena moguće je na višem nivou ujediniti rad i obrazovanje.

Predmet slobodnog vremena, ma kojim putem mu prišli, teško može biti raspravljen bez tretiranja obrazovanja.

U tradicionalnoj školi odvija se preko redovne nastave, dodatnog i dopunskog rada, fakultativne i izborne nastave ali i preko organizovanih takozvanih slobodnih aktivnosti (klubovi, sekcije, učeničke organizacije). Škola je socijalna sredina koja vrši planiran uticaj na razvoj učenikove ličnosti.

Struktura i sadržaj tog uticaja su definisani nastavnim planom i programom, ali i ograničeni propisanom organizacijom rada, brojem učenika u odjeljenju, prostorom, brojem obavezних nastavnih predmeta i obimnošću sadržaja nastavnih predmeta. Vrijeme ostavljeno za ostale forme uticaja na razvoj ličnosti može bitno doprinjeti da se učenik ispolji kao ravnopravni partner.

Istraživanja profesora Đorđević Dušana koje je sproveo u školi pokazala su da učenici starijih razreda veoma cene rad u društvenim i slobodnim aktivnostima. Veliki broj njih žele da se prijave i učestvuju u radu neke sekcije, učeničke organizacije, a njih 16% želi da rukovodi nekom sekcijom.

Ovo istraživanje pokazuje da je loša praksa u školama da se u sekcijama angažuju samo odlični učenici jer se time zapostavlja veliki broj učenika koji žele sa radom i učešćem u ostvarivanju sadržaja neke aktivnosti da pokažu koliko i oni mogu. Potrebno je omogućiti svim učenicima, bez obzira na uspjeh, da se afirmišu svojim radom. Različita istraživanja i iskustva pokazuju da učenici nepogrešivo tačno vrše izbor sekcije prema svojim mogućnostima. Isto ovo istraživanje pokazuje da je osjećaj zapostavljenosti veći što su učenici manje uspješni u nastavi.

Ovo istraživanje je isto tako pokazalo da u odlični učenici u 26% slučaja izjavili da ih niko nije podsticao da se angažuju u nekoj sekciji, vrlo dobri u 29%, dobri u 33% slučaja i dovoljni učenici u 44% slučajeva. Osećaj zapostavljenosti raste što su učenici starijeg godišta.¹¹

Emancipacija učenika preko sadržaja u slobodnom vremenu je važna vaspitna karika u razvoju ličnosti. Slobodu učenika da biraju sadržaje treba podržavati od najranijih razreda. Preko realizacije sadržaja u slobodnim aktivnostima se može sagledati i nastavnikov odnos prema tom vaspitnom momentu, prema učenikovoj ličnosti i odnosu prema djeci uopšte.

Aktivnostima u slobodnom vremenu može se ostvariti proces socijalizacije putem različitih sadržaja. Humanizaciju međuljudskih odnosa i izgrađivanje kulture komunikacije najlakše će se obaviti preko sadržaja slobodnih aktivnosti van redovnih časova.

Sama priroda rada u klubovima, sekcijama, učeničkoj zadruzi, hour ili nekoj drugoj sekciji doprinusi da učenici osjete slobodnjim da iskažu sebe, pomognu drugima i međusobno se bolje upoznaju. Mentor tih sekcija je tu da koordinira, sarađuje, on je tu kao primjer, model za rad i ponašanje.

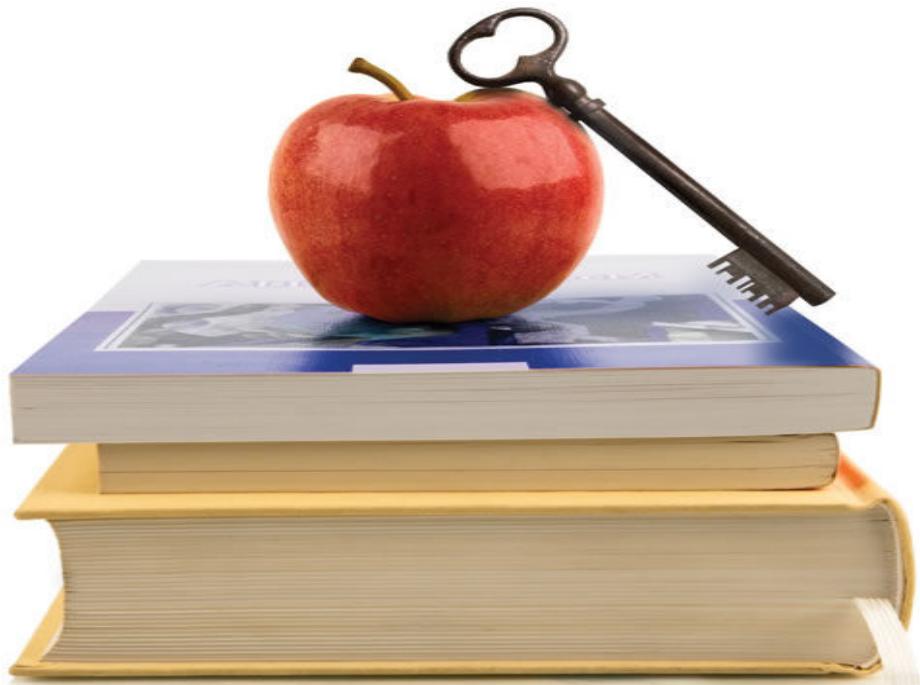
U jednu sekciju, klub učlanjuju se ili opredjeljuju za rad u njima učenici sa sličnim sposobnostima, interesovanjima, shvatanjima... sama ta činjenica utiče da se mladi sličnih opredeljenja bolje razumiju, da bolje međusobno komuniciraju jer imaju isti motiv- dostići maksimum u poslu koji ih motiviše. Slobodno vrijeme može biti i u funkciji samovrednovanja, samoprocjene i samoidentifikacije.

U slobodnim aktivnostima nema ocjena ali postoji nešto što je istovjetno a to je da se osvoji prvenstvo, da se zaradi priznanje u zavisnosti od aktivnosti. U sekcijama isti cilj imaju svi članovi grupe. Tu je učenik u prilici da se javno uporedi sa boljim ili gorim od sebe u nastupu i da nedvosmisleno odredi svoje mjesto u rangu na datom takmičenju. Samovrednovanje i samoprocjenjivanje se ne uči već se stiče u postupku radi i javnog nastupa. Dakle da bi se ove sposobnosti razvile na pravi način potrebno je što više ovakvih aktivnosti i dobra organizacija istih.

---

¹¹ Đorđević Jovan (1994): **Kako uspešno vaspitavati**, Gradina, Niš, str. 25

Slika 2. Obrazovanje i slobodno vrijeme

Izvor: <http://www.slobodnovrijeme.com/> (20.08.2014)

Zaključak

Samo onda kada slobodno vrijeme postane prostor u kojem se pojedinac osjeća svojim, zadovoljnim i ostvarenim, u kojem je spontan, jednostavan i prirodan, možemo biti sigurni da je slobodno vrijeme ispunilo sve svoje funkcije i doprinijelo razvoju pojedinca. Iako slobodno vrijeme po svom osnovnom značenju i smislu treba da ostane svojina čovjeka, ono je po svojim funkcijama i mogućnostima korišćenja upućeno na određenu saradnju i pomoći društva, koje mora voditi računa ne samo o kvalitativnom osiguranju slobodnog vremena, nego i o stvaranju takvih društvenih faktora koji na raznovrsne načine pomažu, upućuju i omogućavaju korišćenje slobodnog vremena.

Sa brzim socio – kulturnim promjenama nastaju i nove društvene grupe i novi problemi u vezi sa slobodnim vremenom. Mijenjaju se tradicionalne kulturne vrijednosti i nastaju nove vrijednosti, nastaju razne aktivnosti, grupe i samim tim i sadržajnost slobodnog vremena raste ali i pored toga još uvijek se ne pridaje dovoljno pažnje aktivnostima i sadržajima koji bi trebalo da ispunjavaju slobodno vrijeme. Umjesto kulturnih dobara u slobodnom vremenu sve više preovladavaju sadržaji masovne i potrošačke kulture i to se ne može spriječiti, ali mogu se iskoristiti sredstva masovne komunikacije i na taj način omogućiti prenos kulturnih dobara i vrijednosti do pojedinaca.

Danas je već jasno da povećanje slobodnog vremena postaje bitan činilac integracije cjelokupnog ljudskog vremena i uslov svestranog razvoja ličnosti. Na osnovu toga javljaju se i pitanja kao što su kako se oslobođiti prazne i komercijalizovane zabave, kako izbjegići umor i prazninu u slobodnom vremenu i kako se ne okrenuti prema društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja. Odgovori možda leže u obogaćivanju slobodnog vremena, bez obzira na ekonomski status pojedinca, jer on nije preduslov za kulturno stvaranje i za punu afirmaciju vrijednosti koje se mogu ostvariti u slobodnom vremenu. Bez sumnje je da slobodno vrijeme, samo po sebi, pruža velike mogućnosti za kulturni i stvaralački razvoj ličnosti, međutim, još uvijek te mogućnosti nisu do kraja iskorišćene. Sve veće skraćivanje društveno potrebnog radnog vremena povećavaće će mogućnosti za korištenje slobodnog vremena a to će onda, u okvirima savremenog društva, postati jedan od bitnih uslova za čovjekovo neprofesionalno učestvovanje u javnom životu i omogućiti njegov doprinos kulturnom životu društva čiji je član.

Trebalo bi da kao društvo izbegnemo mnoga socijalno neprihvatljivo ponašanje djece i mladih (droga, alkohol, fizički obračuni mladih, dokoličarenje i slično) potrebno je u školi ozbiljno programirati i izvršavati slobodne aktivnosti. Tu će učenici naći zadovoljstvo, rad i dobru rekreaciju. Dobra organizacija aktivnosti znači zadovoljstvo učenika u sportskim, muzičkim, likovnim, tehničkim sekcijama i slično.

Škola sa dobro organizovanim sekcijama okuplja učenike oko interesantnih rekreativnih sadržaja, ne zbog ocena, uspeha, diploma već radi dobrog korišćenja svog vremena i samorazvoja. Odmor i rekreacija podstiču na stvaralaštvo, popravljuju odnos prema radu i učenju. U porodici dok je dijete jos malo treba razvijati navike aktivnog odmora u igri, šetnji, trčanju. Kulturu kreativnog odmora mladih treba da razvija i formira škola a ne ulica i kafići. Dobro organizovane slobodne aktivnosti u školi popraviće njenu dosadšnju sliku. Poslednjih godina je zapažena tendencija da mladi izlaze iz kuće u kasnim satima i dolaze kući do ranih jutarnjih sati.

Najčešće imaju slabu kontrolu i roditelji i nastavnici nisu upućeni u načine njihovog provođenja slobodnog vremena. Kako bi se to izbeglo treba uposlitи decu i dati im veće mogućnosti izbora vannastavnih aktivnosti koje će oni iskoristiti za svoju afirmaciju i kako bi saznali nešto novo. Treba im omogućiti da češće putuju, upoznaju nove ljude, kulture i stiču nova znanja, da upoznaju različite jezike i pripreme se za ulazak u svijet rada.

Na taj način ih sprečavamo da se upuste u konzumiranje nedozvoljenih sredstava ili se upuste u različite kriminalne aktivnosti za koje veliki broj djece potvrđuje da radi ili proba zbog dosade, osećaja neispunjenoosti i kako bi otkrila nešto novo. Škola i roditelji samim tim treba da uzajamno i organizovano djeluju kako bi djeci bili dostupni adekvatni sadržaju njima i omogućiti im pravilan rast i razvoj.

Nekada je slobodno vrijeme bilo privilegija i simbol isiključivo vladajućih klasa koje su ga prisvajale otuđivanjem viška rada proizvođača. Borbom naprednih radničkih pokreta slobodno se vrijeme vraća onima koji su ga svojim radom stvarali. Danas slobodno vrijeme postaje sve više produkt naučne i tehničke revolucije, a industrijalizacijom povećane proizvodnje materijalnih dobara i ekonomskog standarda opšta pojava modernog društva.

Problematika slobodnog vremena danas je naročito aktuelna tema i predmet proučavanja i u svakodnevnoj praksi i u nauci. Slobodno vrijeme je ono područje svakodnevnog života u kojem pojedinac može realizovati neke od svojih sposobnosti i interesa koji u drugim područjima bivaju zanemareni.

Slobodno vrijeme je dio društvenog sistema. U današnjem smislu nastaje u industrijskoj civilizaciji s tačnim razgraničavanjem radnog i neradnog vremena. Mijenjalo se zavisno od društveno - političkih uslova i u odnosu na radne uslove i položaj. S obzirom na to da je u relaciji i interakciji s globalnim društvenim sistemom, njegovo djelovanje obuhvata različite aspekte savremenog življenja, rada, razonode, i odmora čovjeka.

Fenomen slobodnog vremena, kao i njegova svojevrsna problematika, javlja se u prvim decenijama 20. vijeka, sve se više razvija i ističe u vrijeme između dva svjetska rata, a posljednjih godina postaje i jedan od najaktualnijih problema savremenog društva. Danas je slobodno vrijeme tema mnogih autora koji o njemu pišu kao o pojavi modernog društva, bazi kulture i jednom od najvećih problema. Možemo reći da je ono jedan od najtežih i najzanimljivijih problema kojim ljudi trebaju naučiti vladati. Smatra se da napredak tehnologije ljudima poklanja sve više slobodnog vremena i da nam je ono postalo tako važno jer ga ni jedna generacija prije nas nije imala u tolikoj mjeri. U današnje vrijeme postavljaju se dva važna pitanja: kao prvo, teškoća prilagođavanja raznolikim zahtjevima društva i kao drugo, iskorištavanje šanse da uživamo u slobodnom vremenu. Naše vrijeme se ponekad naziva društвom slobodnog vremena.

Hoće li savremeno društvo, pa tako i naše, uspjeti slobodnom vremenu izboriti i osigurati adekvatnu društvenu vrijednost i vaspitno-formativnu snagu ili će se morati pokoriti naletima tehničke civilizacije, zavisi u kojoj ćemo mjeri prionuti sistematskom razmatranju problematike slobodnog vremena. Brzi tokovi današnjeg i društva u budućnosti mogu nas, ne samo zateći već i preteći. Zbog svega toga je neophodno je, uz punu društveno-političku, ekonomsku, zdravstvenu, naučnu, a posebno pedagošku odgovornost i angažovanje, slobodno vrijeme učiniti sastavnim dijelom obrazovnog sistema i pozitivnim faktorom naše cjelokupne životne stvarnosti.

Literatura:

A- Štampana izdanja:

1. Božović Ratko (1979). **Iskušenje slobodnog vremena.** Beograd: Mladost.
2. Branković Drago (2009). **Kultura i slobodno vreme.** Iz zbornika radova sa naučnog skupa. Banjaluka
3. Branković Drago, Ilić Mile (2003). **Osnovi pedagogije.** Banja Luka: Comesgrafika.
4. Đorđević Jovan. (2003): **Pedagoški smisao slobodnog vremena,** Pedagogija, Pedagoško društvo Srbije, Beograd
5. Đorđević Jovan. (1994): **Kako uspešno vaspitavati,** Gradina, Niš
6. Janković Vladimir (1973), **Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi.** Zagreb: Pedagoško- književni zbor.
7. Ješić Dragan (2001): **Uticaj porodice na sadržaj i provođenje slobodnog vremena mladih,** Pedagogija Pedagoško društvo Srbije, Beograd
8. Krivokapić Nataša (2008). **Slobodno vrijeme i masovna i potrošačka kultura.** Iz časopisa „Sociološka luča II/1“. Nikšić: Filozofski fakultet.
9. Krivokapić Nataša (2007): **Pojimanje slobodnog vremena u savremenom društvu do 80-tih godina dvadesetog vijeka,** Filozofski fakultet, Nikšić
10. Marks Karl (1974): **Temelji slobode,** Napred, Zagreb
11. Martinić Tena (1977), **Slobodno vrijeme i suvremeno društvo.** Zagreb: Izdavačka kuća Informator.
12. Mlinarević Vesna (2007), **Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije – usporedba slavonskih gradova i Zadra.**
13. **Pedagoška enciklopedija 2** (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
14. Previšić Vlatko (2000). **Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse.** U časopisu „Napredak“ br. 4. Zagreb: HPKZ.
15. Todorović Aleksandar (1984). **Sociologija slobodnog vremena.** Beograd: Interpregled.

B- Internet izvori:

19. <http://www.podgorica.me/slobodno-vrijeme/>
20. <http://www.slobodnovrijeme.com/>
21. <http://www.mathos.unios.hr/>
22. <http://www.doiserbia.nb.rs/>
23. <http://www.filozof.org/>
24. <http://www.portalmladi.com/kvalitet-provodenja-slobodnog-vremena-mladih>
25. <http://hrcak.srce.hr/file/>
26. <http://www.academia.edu/>
27. <http://www.socioloskaluca.ac.me/>

Spisak tabela, grafikona i slika

Slika 1. Slobodno vrijeme i porodica	3 strana
Slika 2. Obrazovanje i slobodno vrijeme	42 strana
Grafikon 1. Kako mladi provode slobodno vrijeme	24 strana
Grafikon 2. Kako provodiš slobodno vrijeme	25 strana